

FYZIOLOGIE ZÁTĚŽE

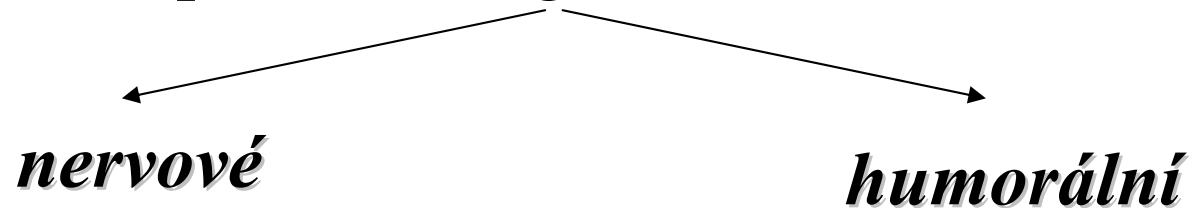
FYZIOLOGIE TĚLESNÉ ZÁTĚŽE

disciplína zabývající se vlivem tělesné zátěže na stavbu a funkci lidského těla

REGULACE

Regulace - soubor fyziologických procesů udržujících stálost vnitřního prostředí organismu

Zpětná vazba - děj při němž odpověď na signál zpětně ovlivňuje činnost signálu

Negativní zpětná vazba - původní vyvolávací signál je působením odpovědi zmenšen.

Realizuje se udržování určitého parametru na konstantní úrovni

Pozitivní zpětná vazba - odpověď původní signál zesiluje, což vede k zesílení dopovědi.

REAKCE A ADAPTACE

Reakce - bezprostřední odpověď na zevní podnět, vždy stejná, geneticky zakotvená

Adaptace - schopnost živé hmoty přizpůsobovat se různým vlivům prostředí při opakování stejných stimulů

- biologicky výhodné funkční změny organismu směřující k udržení homeostatické rovnováhy v daných podmínkách

- po oslabení podnětů postupně mizí

TYPY ADAPTACE

- **EVOLUČNÍ** – v průběhu vývoje druhu (*tisíciletí*)
- **ONTOGENETICKÉ** – v průběhu vývoje člověka jako jedince (*roky*)
- **AKLIMATIZACE** – uplatňuje se, když vliv na organismus je natolik silný, že překročí kapacitu homeostatických reakcí (*dny, týdny, měsíce*)
- **HOMEOSTATICKÉ** (reakce) – pohotová odpověď na situace ohrožujících stálost vnitřního prostředí (*minuty, sekundy, hodiny*)
- **IMUNITNÍ DĚJE** - cizorodá látka si sama vytváří specifickou látku, která ji inaktivuje či zničí.
- **CIVILIZAČNÍ** – přizpůsobení se vědomou změnou chování, překrývá výše uvedené biologické adaptace

ADAPTAČNÍ SYNDROM

- soubor adaptačních mechanismů

1. Etapa - *poplachová reakce* - bezprostřední reakce při prvním setkání se stresorem, organismus reaguje nepřiměřeně, většinou ve větším rozsahu, než je účelné

2. Etapa - *stadium adaptace* - při opakovaném působení stejného stresoru se reakce omezuje na systémy významné pro účelnou odpověď na danou situaci

3. Etapa - *stadium destrukce* - intenzivní působení stresoru za nepříznivých podmínek, nestačí-li organismus působení stresoru potlačit, nastupuje selhání a organismus hyne

ŽIVOT A JEHO CHRAKTERISTIKA

- *život je vázán na hmotu a mimo ní neexistuje*
- *substancí života je živá hmota*
- *živá hmota se charakteristicky odlišuje od neživé*

Charakteristika živých soustav

- specifické **chemické složení**
- vysoce **organizované**, **strukturálně složité**
a **hierarchicky uspořádané**
- při jednotném stavebním plánu má nesmírnou **variabilitu**
- prostorově **ohraňované systémy**
(*system otevřený × system uzavřený*)
- schopnost **autoreprodukce**, **dědičnosti** a **vývoje**
- schopnost **autoregulace**
- chemický a energetický **metabolismus**

MOLEKULÁRNÍ BIOLOGIE

- studuje **struktury a interakcí biomakromolekul a jejich vztah k funkcím a vlastnostem živých soustav**
- studuje vztah mezi **fyzikálně-chemickou a biologickou úrovní**

Molekulární genetik

součástí molekulární biologie zabývající se funkcí informačních makromolekul

CHEMICKÉ SLOŽENÍ

Biogenní prvky

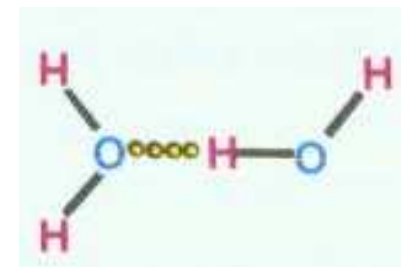
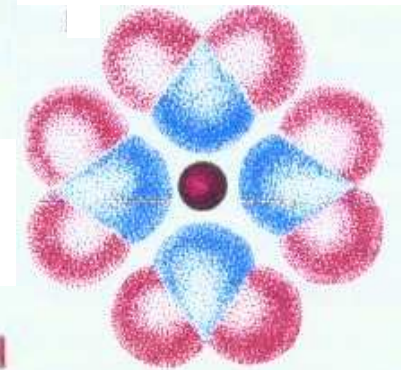
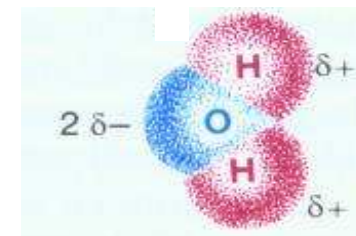
Makrobiogenní prvky

- organická forma (C, H, O, N, S, P)
- anorganická forma (K, Na, Cl, Ca, Mg, Fe, P)

Oligobiogenní prvky (Cu, Zn, Co, Se...)

Voda

- tvoří většinu hmoty živých soustav
- molekula se chová jako elektrický dipól
- tvoří hydratační obal
- schopnost tvořit vodíkové můstky

CHEMICKÉ SLOŽENÍ

Nízkomolekulární organické látky

Polární látky

- sacharidy
- organické kyseliny
- aminokyseliny
- nukleotidy

Nepolární látky

- uhlovodíky (karoten, steroidy)
- vyšší mastné kyseliny
- fosfolipidy

CHEMICKÉ SLOŽENÍ

Vysokomolekulární organické látky
(*biologické makromolekuly*)

vznikají kondenzací z látek nízkomolekulárních

POLYSACHARIDY

NUKLEOVÉ KYSELINY

BÍLKOVINY

informační makromolekuly

NUKLEOVÉ KYSELINY

Primární struktura:

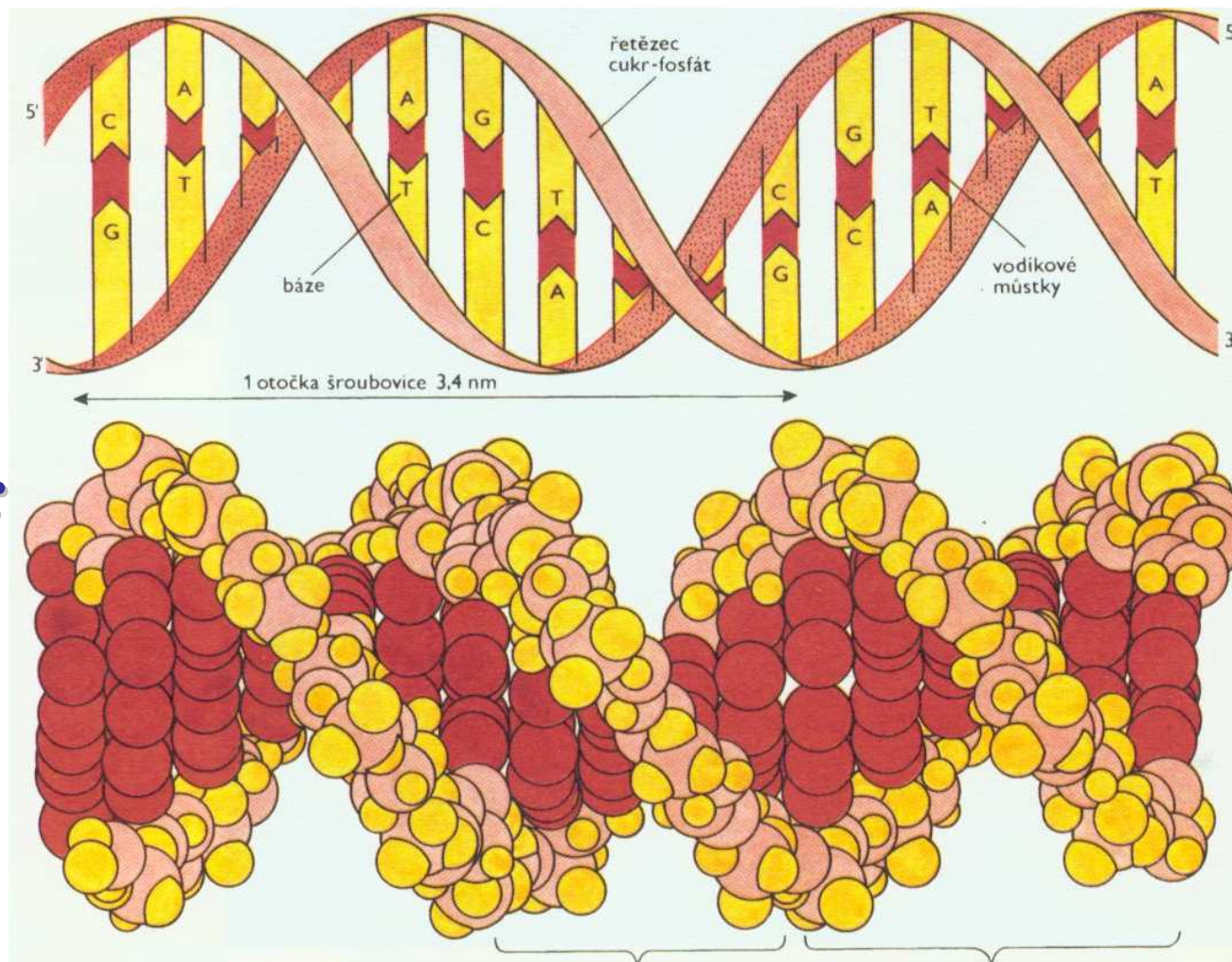
zastoupení a pořadí nukleotidů

Sekundární struktura:

pravotočivá,
antiparalelní
dvojšroubovice

Terciální struktura:

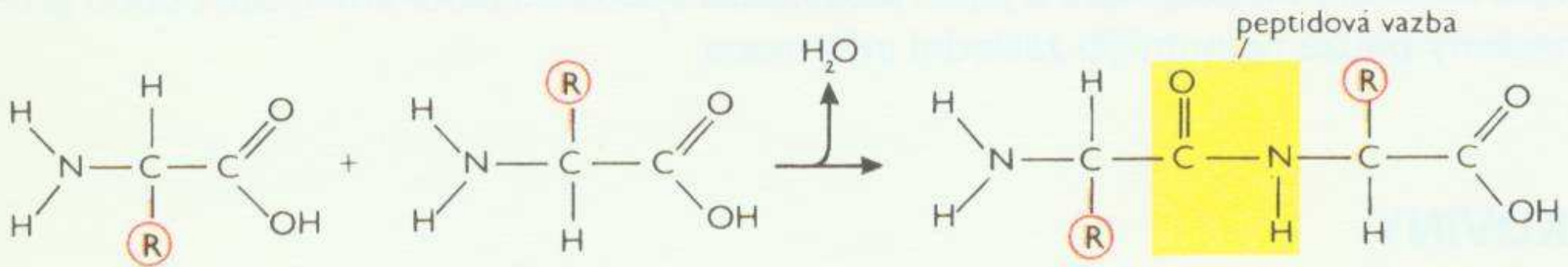
nadšroubovice -superhelix

BÍLKOVINY

Primární struktura:

- zastoupení jednotlivých druhů aminokyselin a jejich pořadí
- aminokyseliny jsou pospojovány peptidickou vazbou

- každý peptidový řetězec je na jedné straně zakončen -NH₂ skupinou (N konec) a na druhém konci -COOH skupinou (C konec)
- zastoupení a pořadí aminokyselin je pro každý druh bílkoviny charakteristický

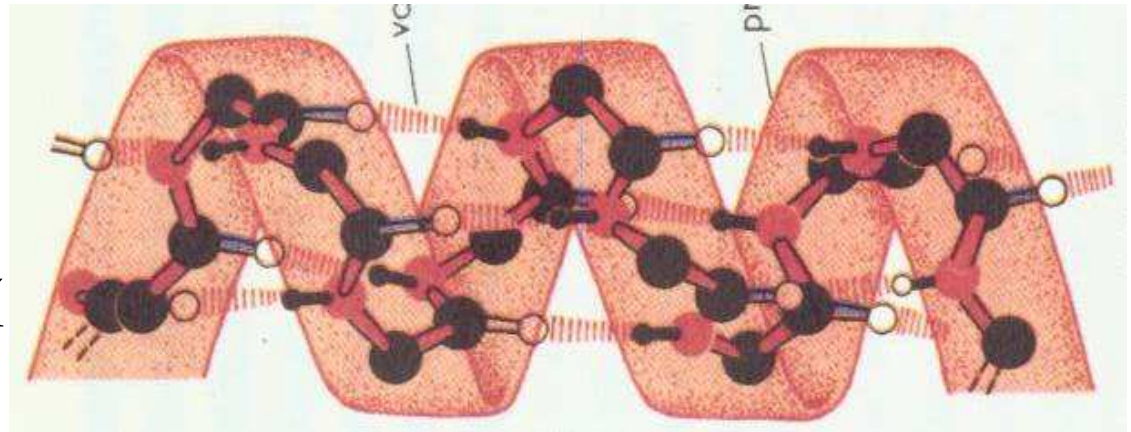
BÍLKOVINY

Sekundární struktura:

- prostorové uspořádání bílkovin vytvářející se vlivem vodíkových vazem mezi skupinami -NH- a -CO-

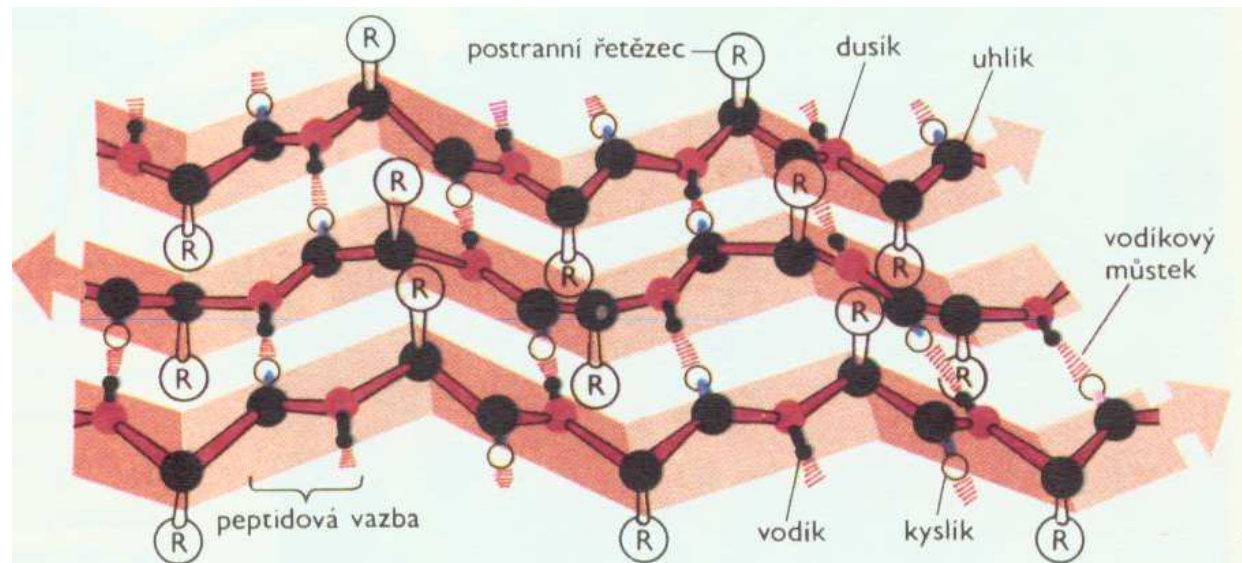
α -helix

- řetězec je šroubovitě stočen
- vodíkové vazby propojují jednotlivé závity šroubovice

β -skládání list

- vodíkové vazby propojují dva vedle sebe ležící polypeptidické řetězce

BÍLKOVINY

Terciální struktura:

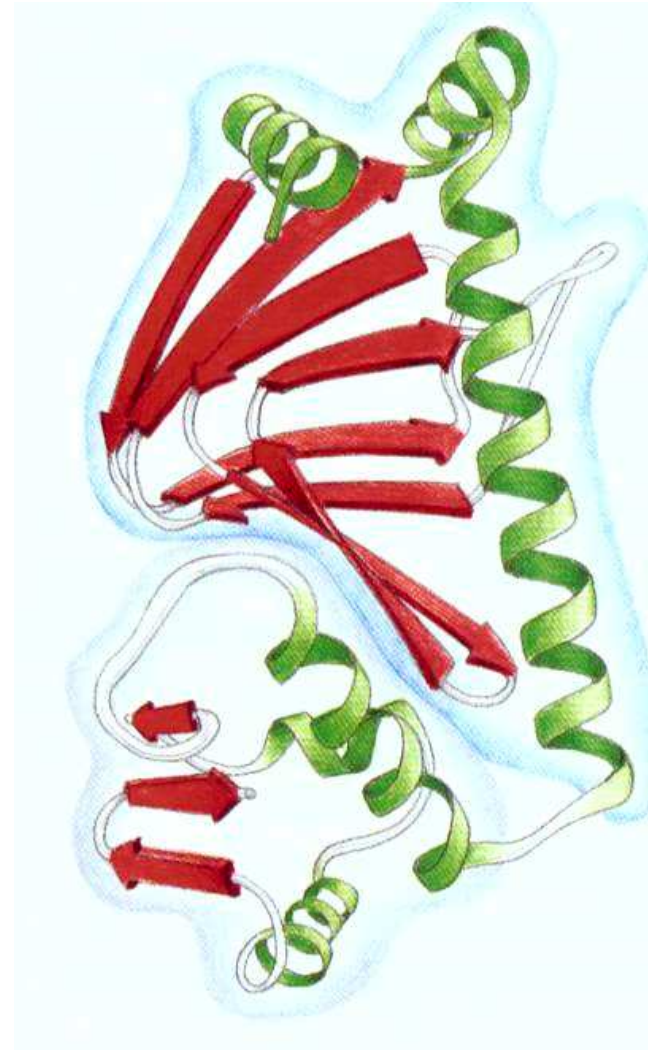
- prostorové trojrozměrné uspořádání polypeptidového řetězce schopné díky různosti chemické povahy aminokyselin postranních skupin tvořit nekovalentní vazby

Globulární proteiny

pravidelné střídání *α -šroubovice* a *β -skládaného listu*

Fibrilární proteiny

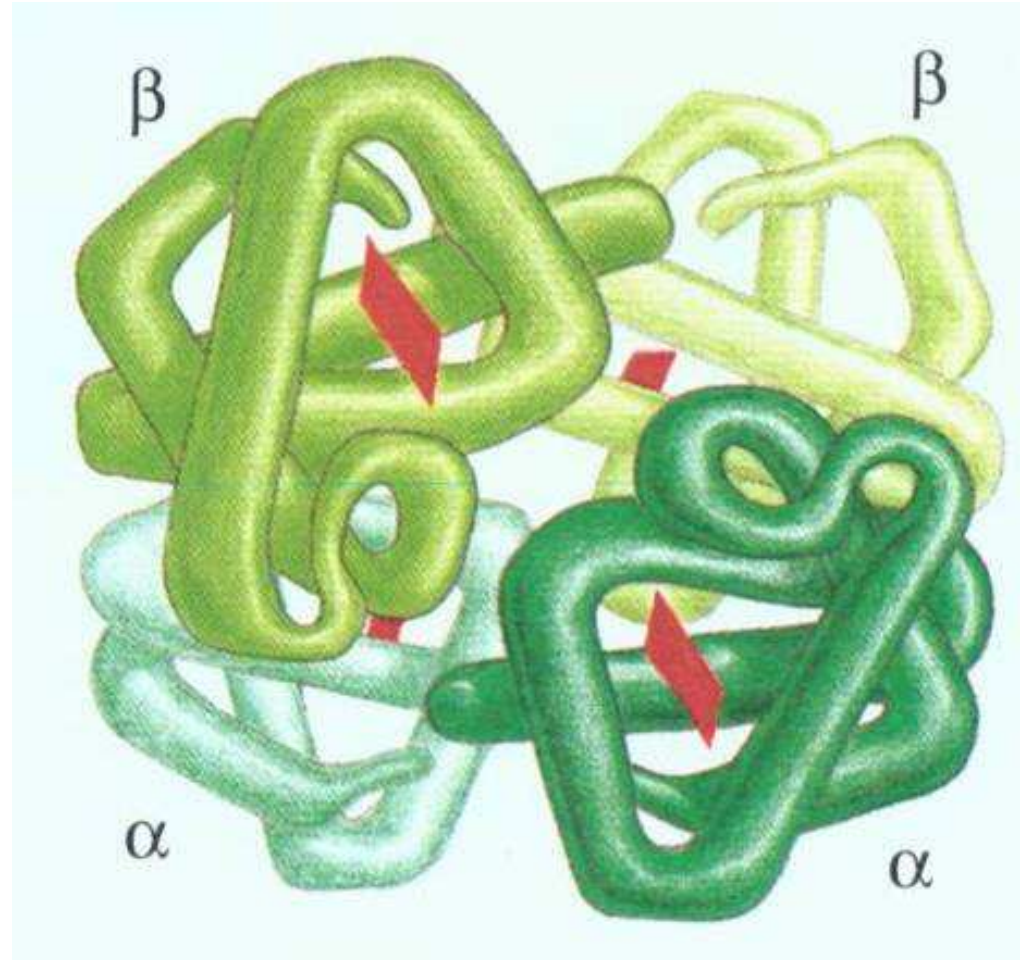
převažují sementy buď *α -šroubovice* anebo *β -skládaného listu*

BÍLKOVINY

Kvartérní struktura:

- větší proteiny často obsahují *více než jeden* polypeptidový řetězec
- jejich vzájemné *uspořádání v prostoru* představuje kvartérní strukturu

FUNKCE BÍLKOVIN

metabolické

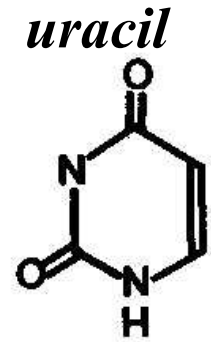
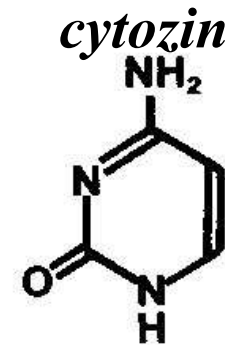
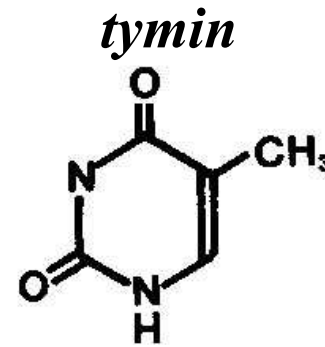
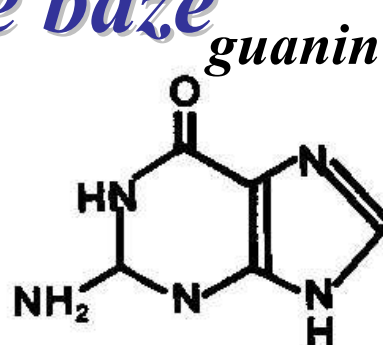
strukturní

informační

- enzym – katalýza rozpadu a tvorby kovalentních vazeb
- strukturní protein - poskytuje mechanickou oporu buňkám a tkáním
- transportní protein – přenáší malé molekuly a ionty
- pohybový protein – je původcem pohybu buněk a tkání
- zásobní proteiny – skladuje malé molekuly nebo ionty
- signální protein – přenáší informační signály z buňky do buňky
- receptorový protein - v buňkách detekuje chemické a fyzikální signály a předává je ke zpracování buňce
- regulační protein v genové expresi – váže se na DNA a spouští nebo vypíná transkripci
- proteiny se zvláštním posláním – proteiny se specializovanou funkcí

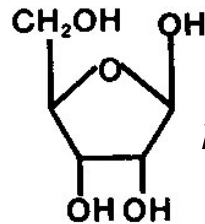
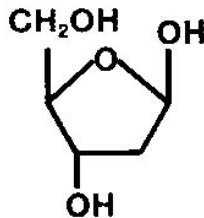
NUKLEOVÉ KYSELINY

Dusíkaté báze

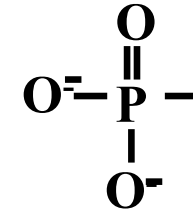
Cukry

deoxyribóza

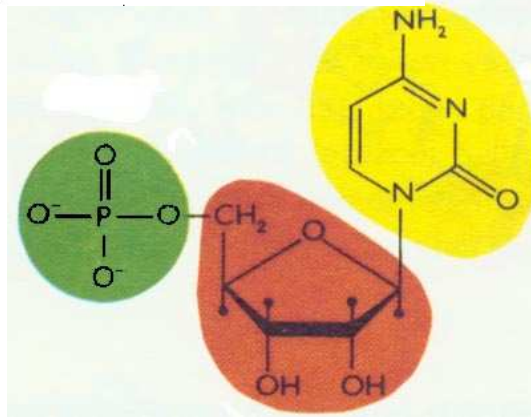

ribóza

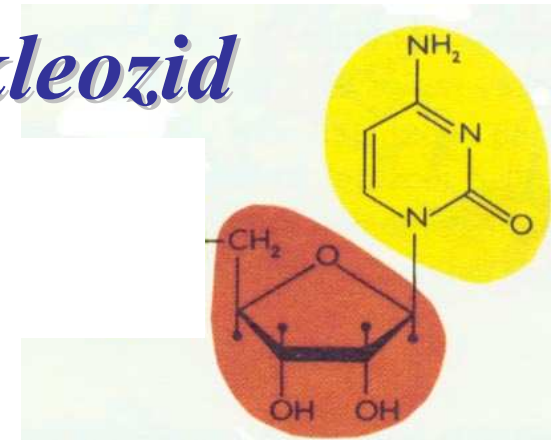
Fosfát

Nukleotid

Nukleozid

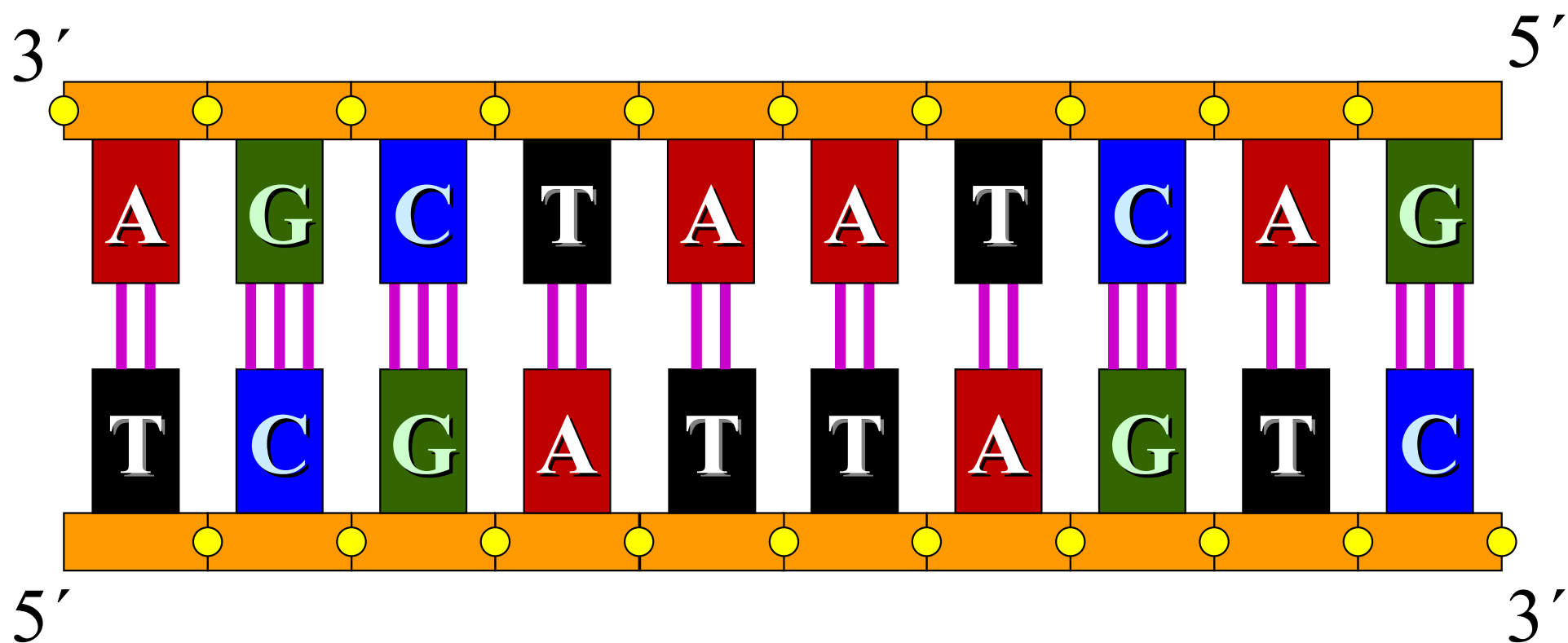
RNA: kyselina ribonukleová

- fosfát + ribóza + (G+C+A+U)

DNA: kyselina deoxyribonukleová

- fosfát + deoxyribóza + (G+C+A+T)

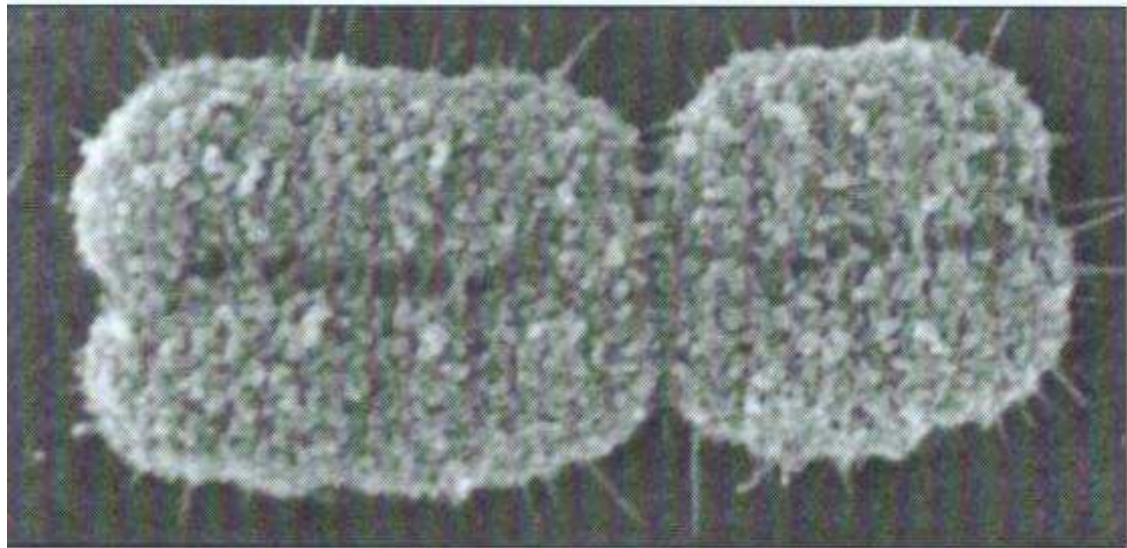
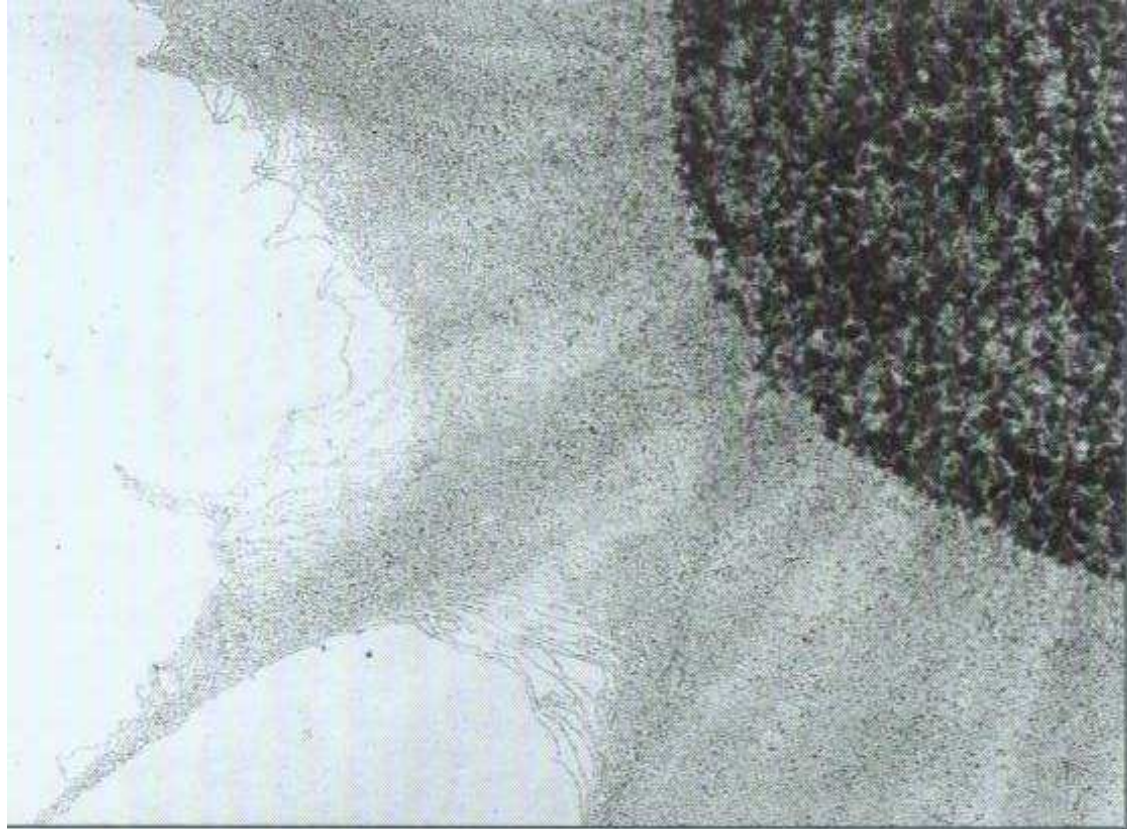
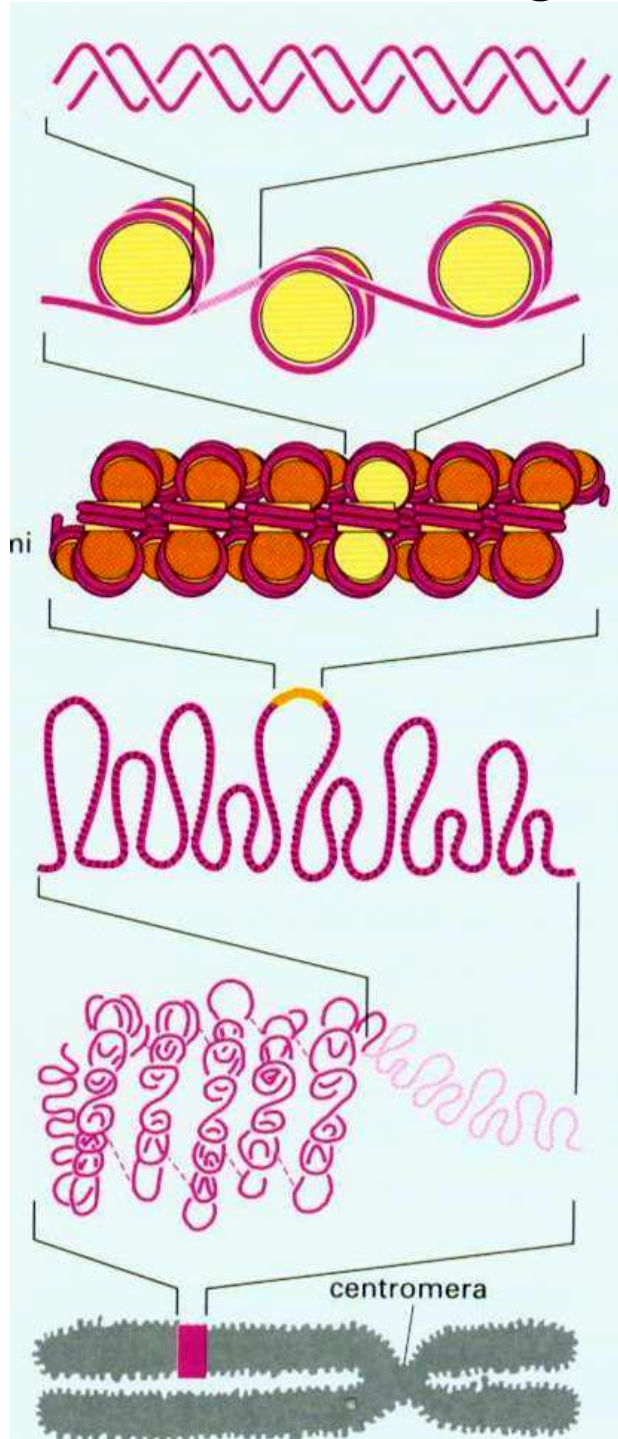
Párování bází

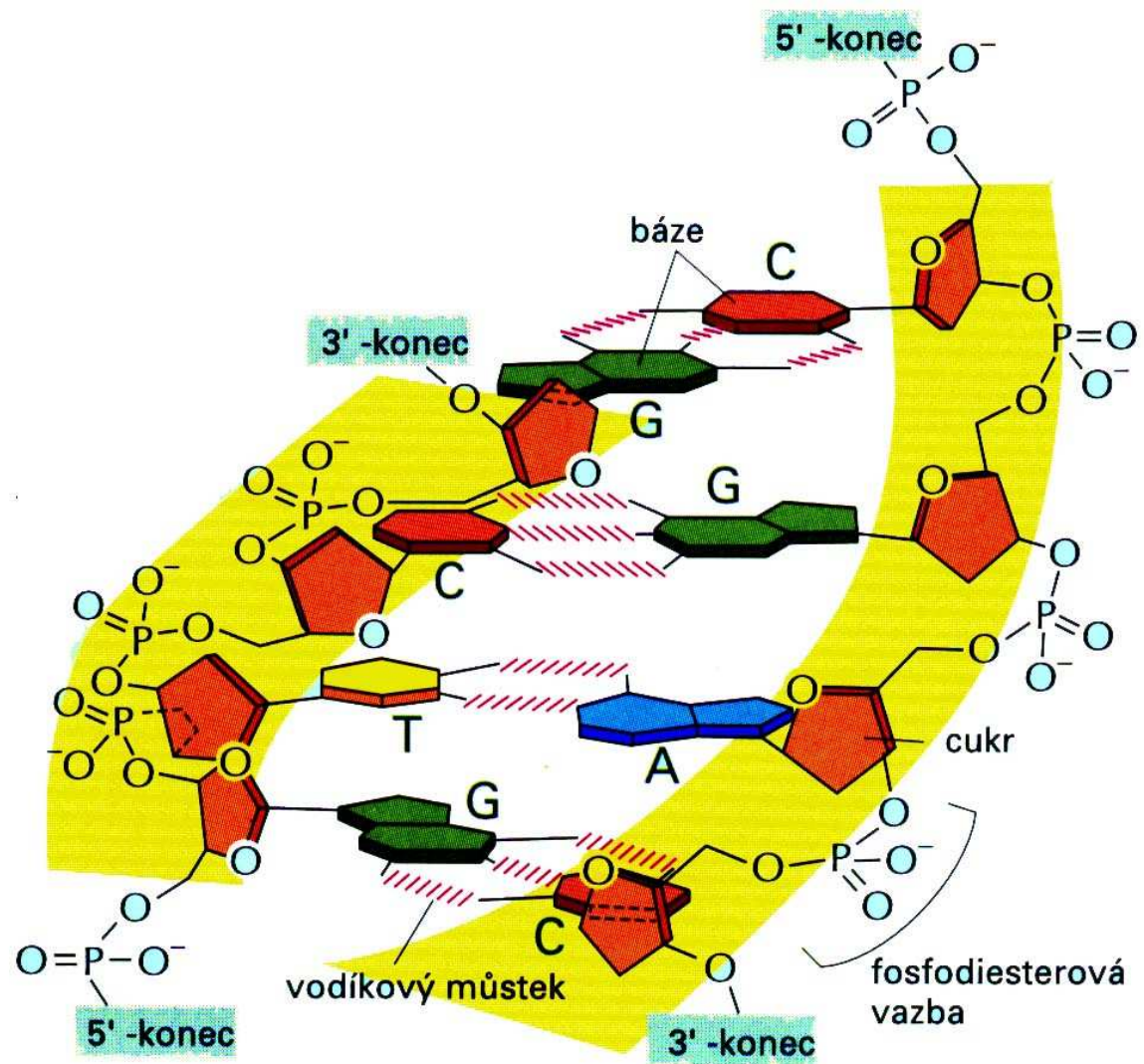
Kondenzace chromozomu

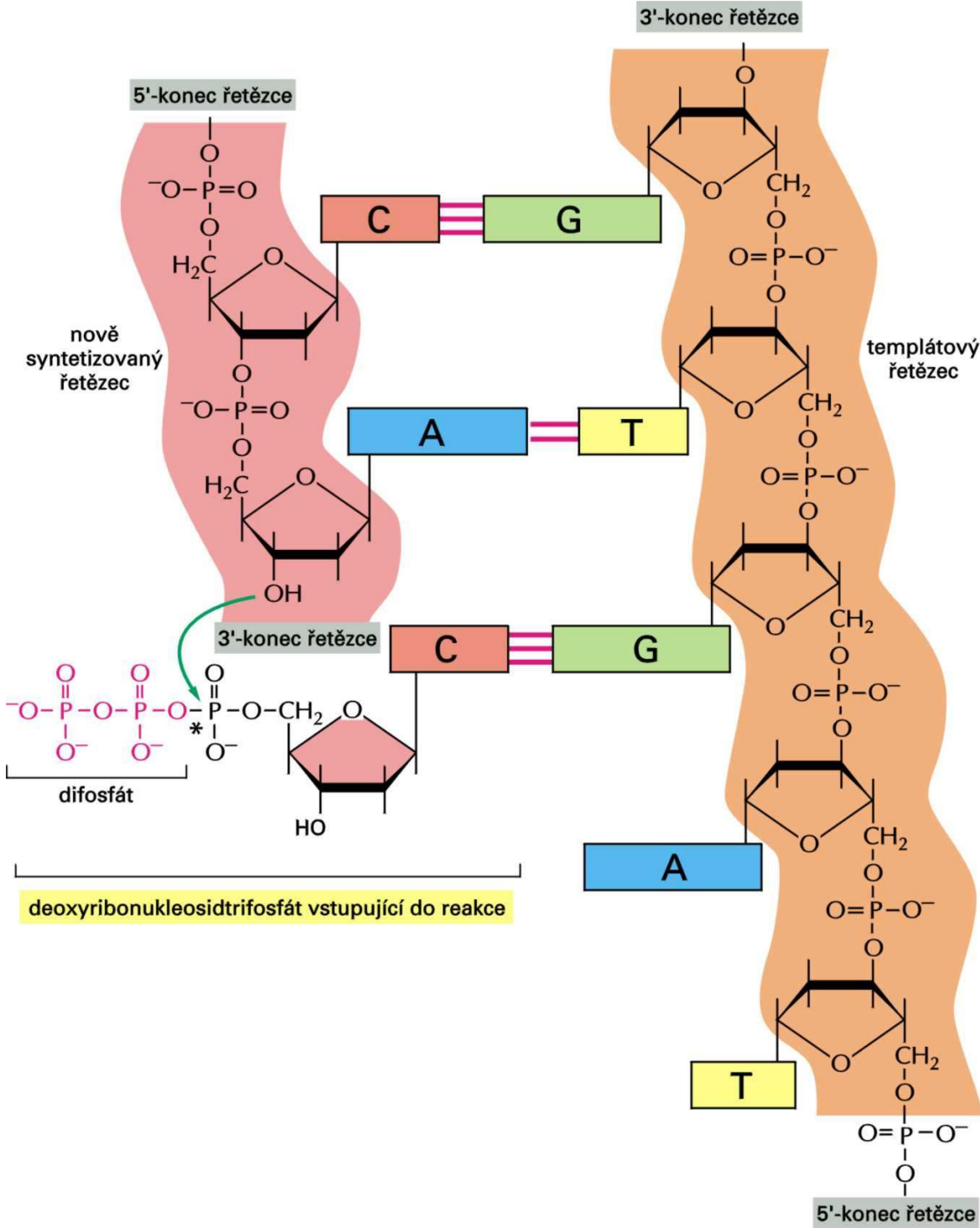

Replikace DNA

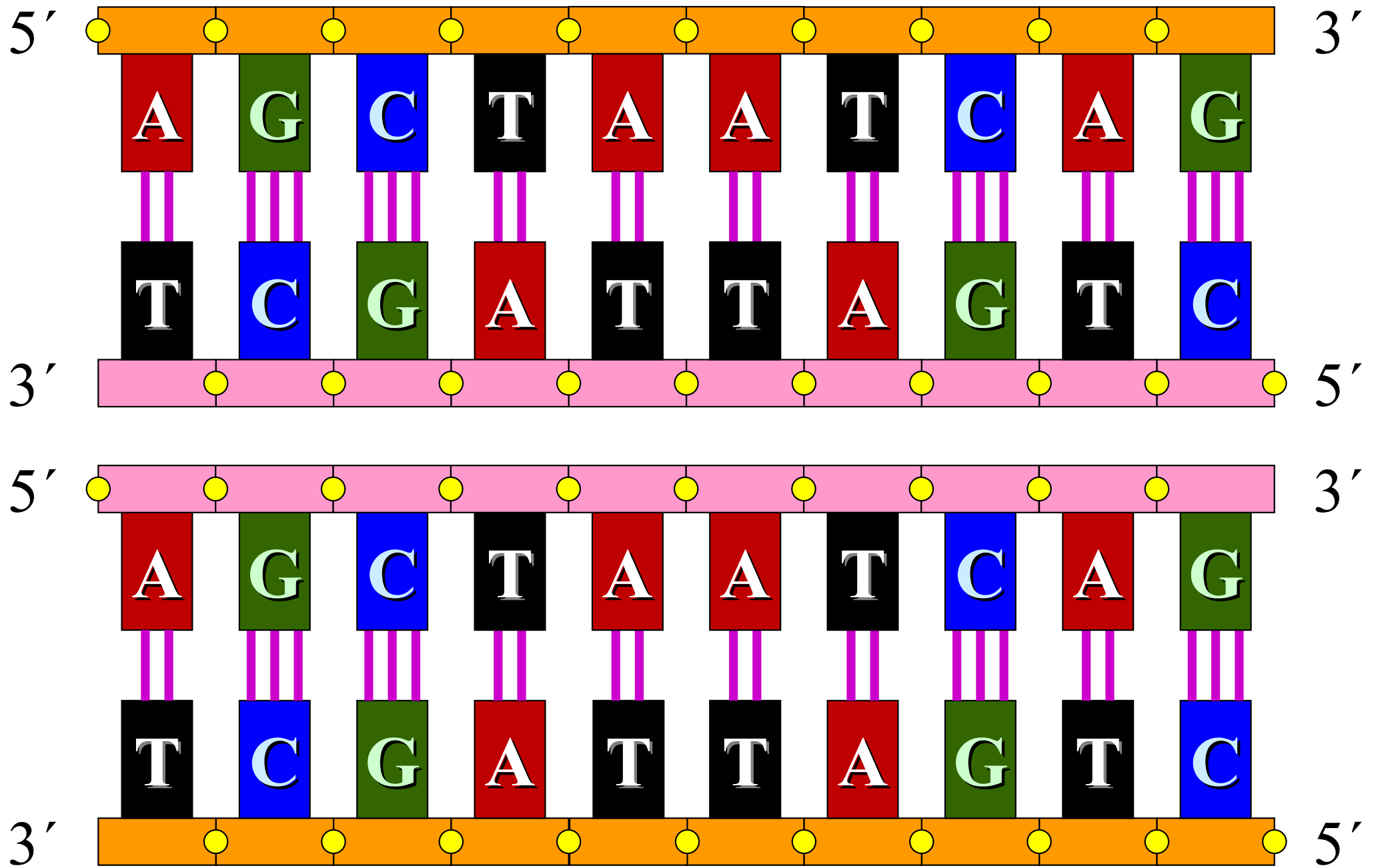
Rozvinutí
dvoušroubice
DNA za účasti
enzymů
(DNA helikáza)

Replikace DNA

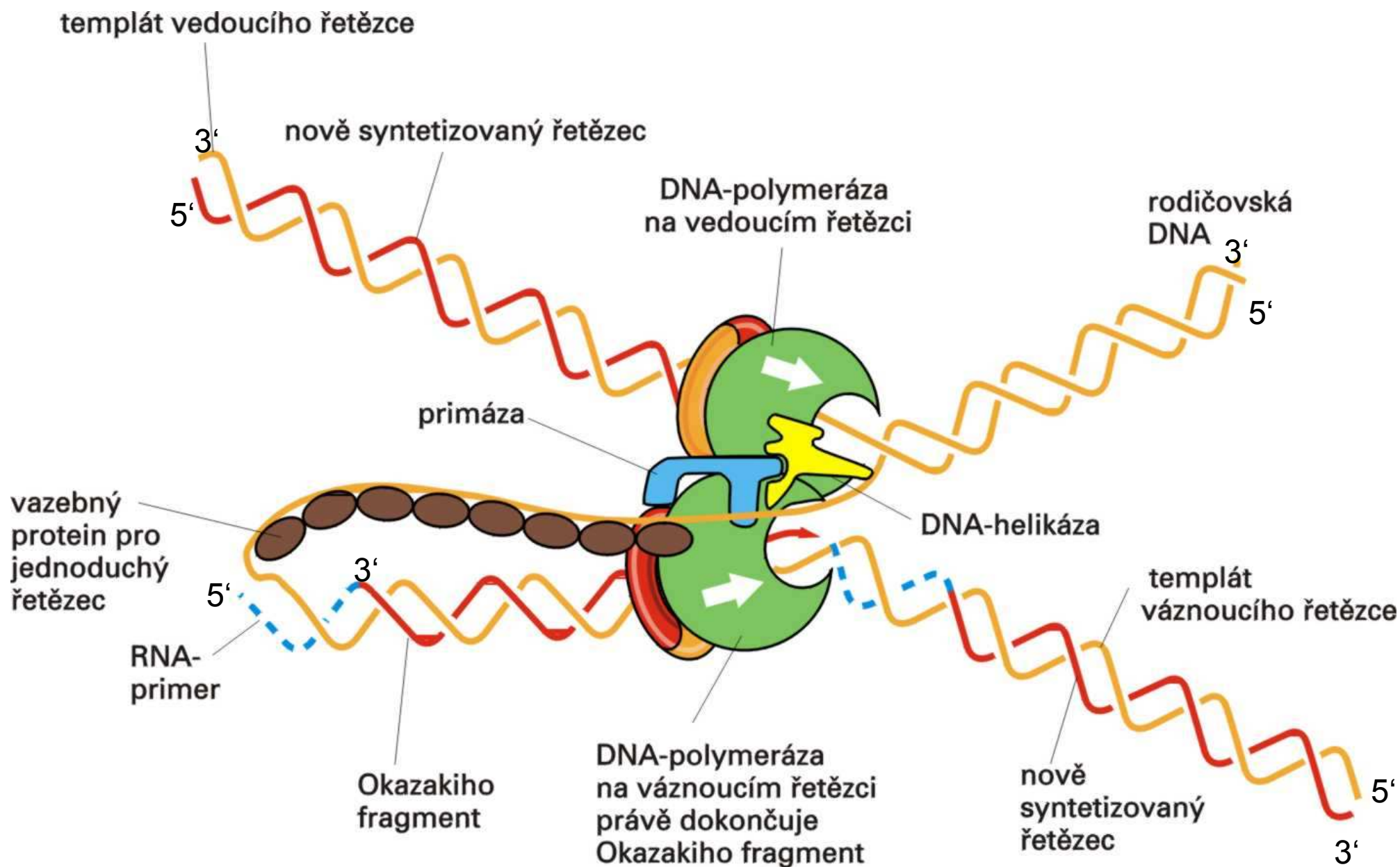

Vytváření komplementárního řetězce (DNA polymeráza)

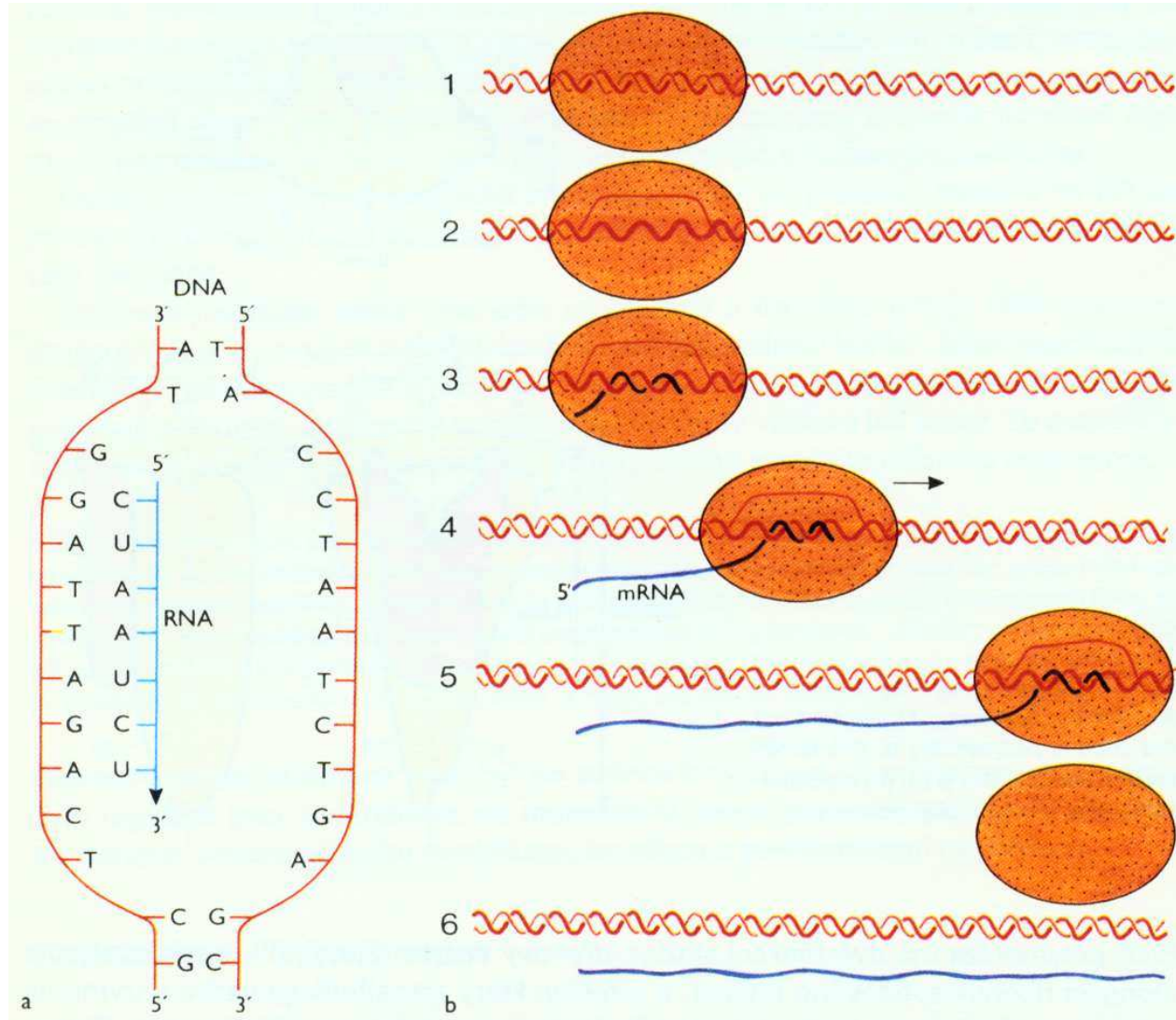

Model replikační vidlice

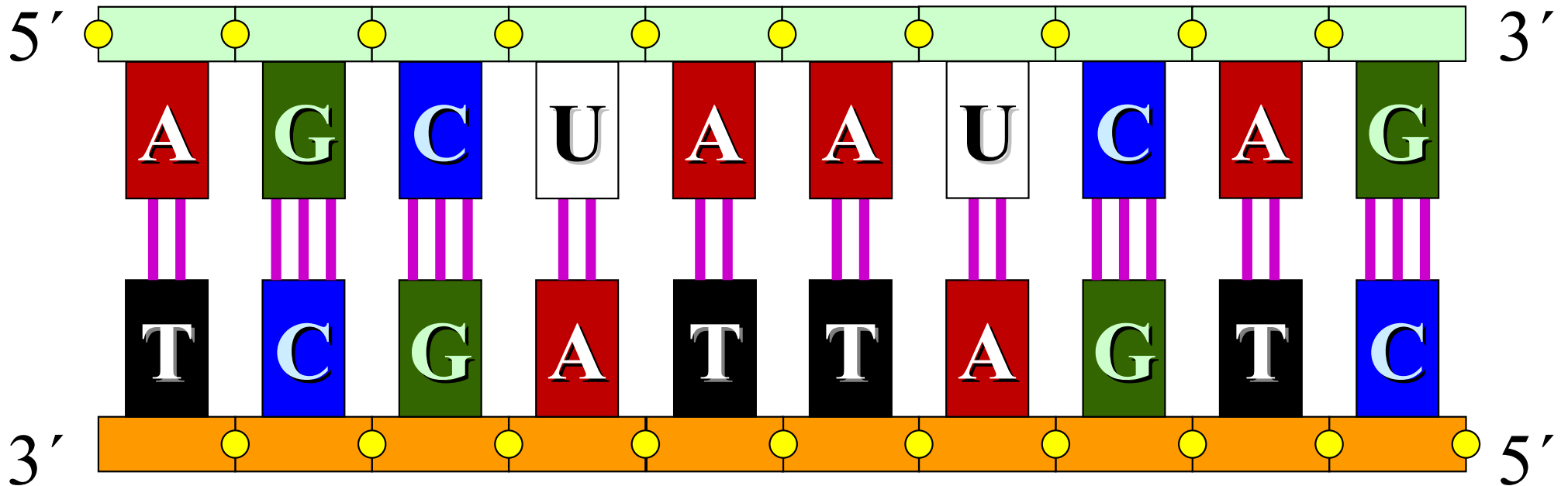

Transkripce

Přepis řetězce DNA do řetězce RNA
(DNA-dependentní RNA polymeráza)

Vytváření řetězce mRNA (RNA-polymeráza)

GEN

- funkční jednotka dědičnosti
- jednotka genetické informace
- dán pořadím nukleotidů v řetězcích DNA nebo RNA

Strukturní geny – informace o primární struktuře polypeptidových řetězců
(*1 gen → 1 molekula polypeptidového řetězce*)

Geny pro tRNA – informace o primární struktuře tRNA

Geny pro rRNA - informace o primární struktuře rRNA

Regulační oblasti – svou primární strukturou určují vazbu specifických bílkovin k nim s následkem zahájení nebo zastavení transkripce

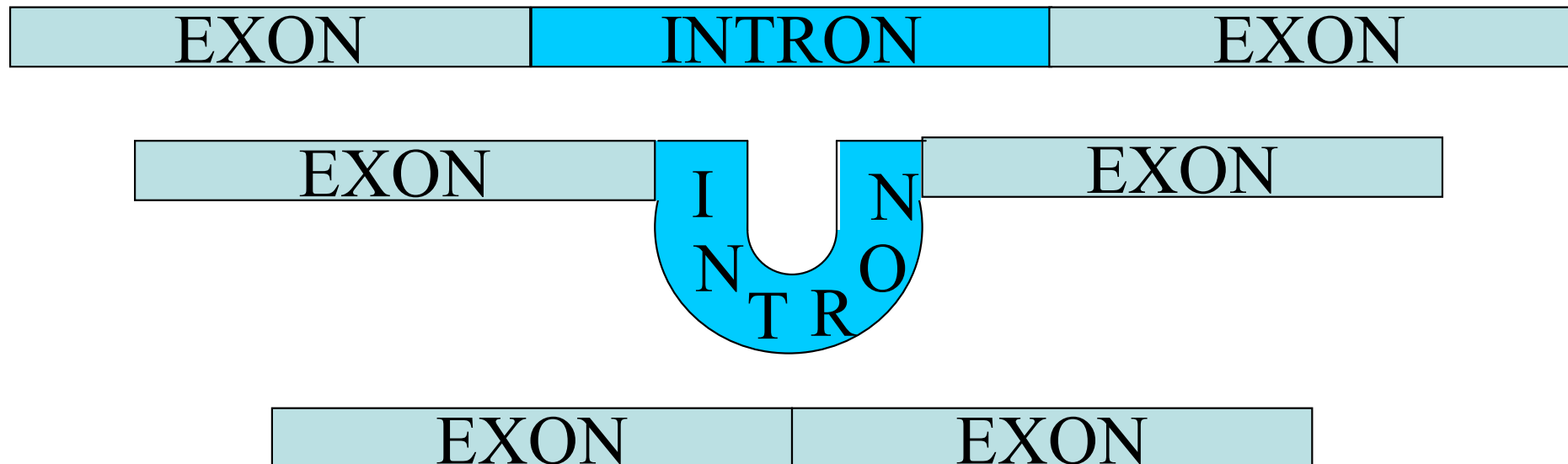
GEN

Gen jednoduchý – souvislé úseky na DNA

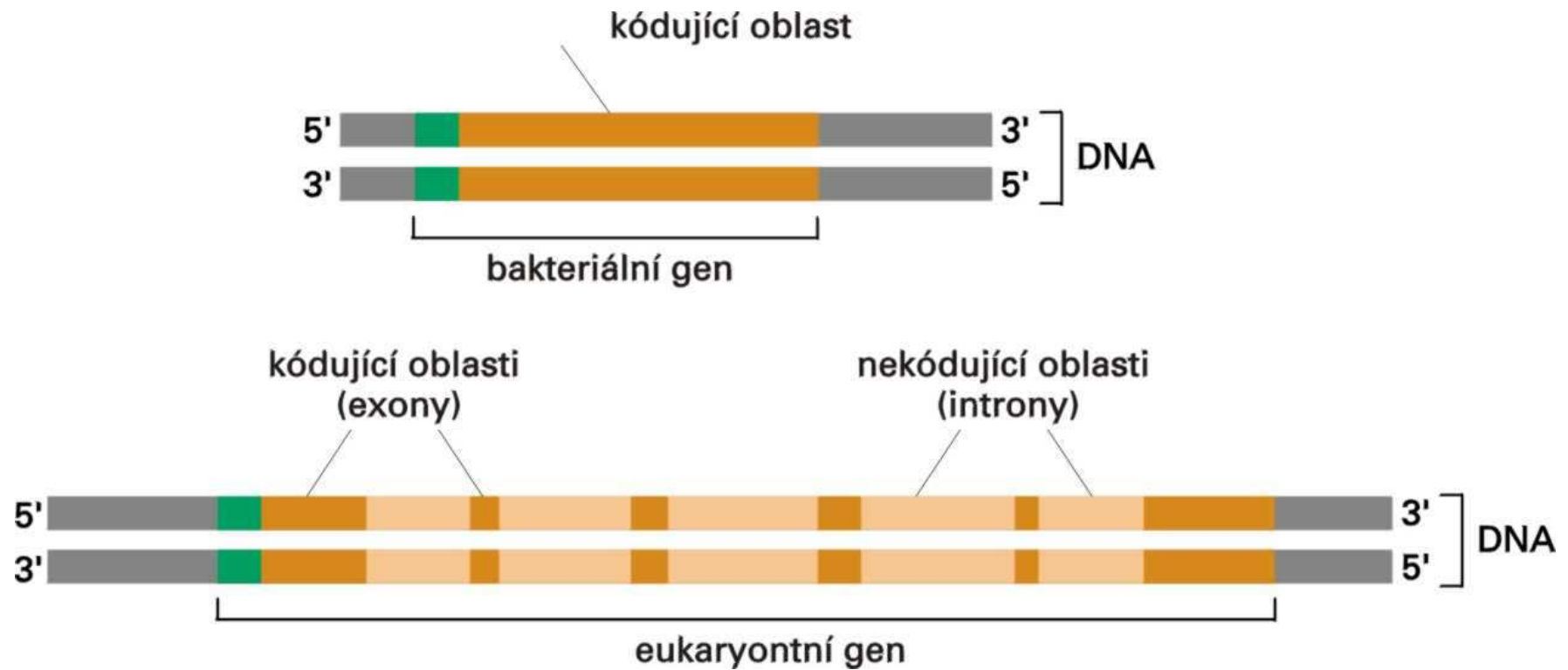
Gen složený – geny sestavené z exonů a intronů

EXON - úseky genů, které zůstanou ve výsledné mRNA

INTRON - úseky genů, jejichž prepis se vyštěpuje z hn RNA a vzniká výsledná mRNA

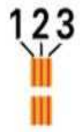

Bakteriální a eukaryontní gen

Struktura dvou lidských genů ukazující uspořádání exonů a intronů

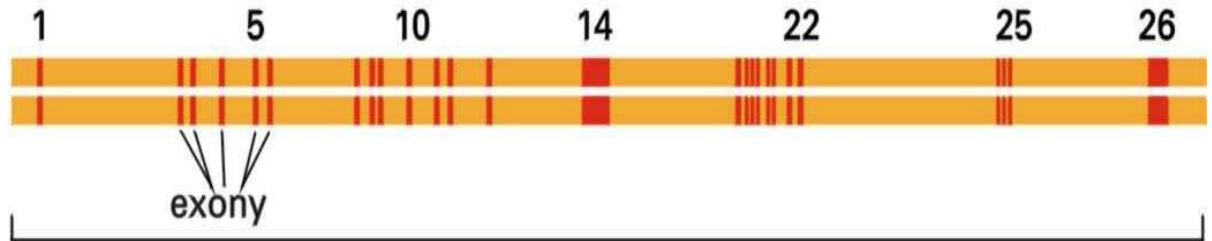
gen lidského β -globinu

2000

nukleotidových párů

gen lidského faktoru VIII

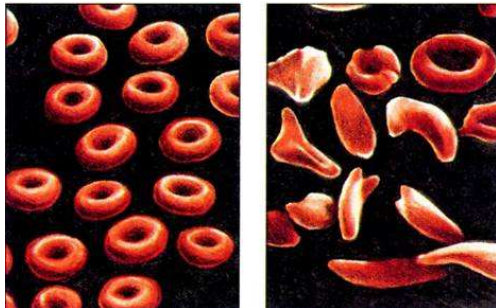
200 000 nukleotidových párů

(A)

(B)

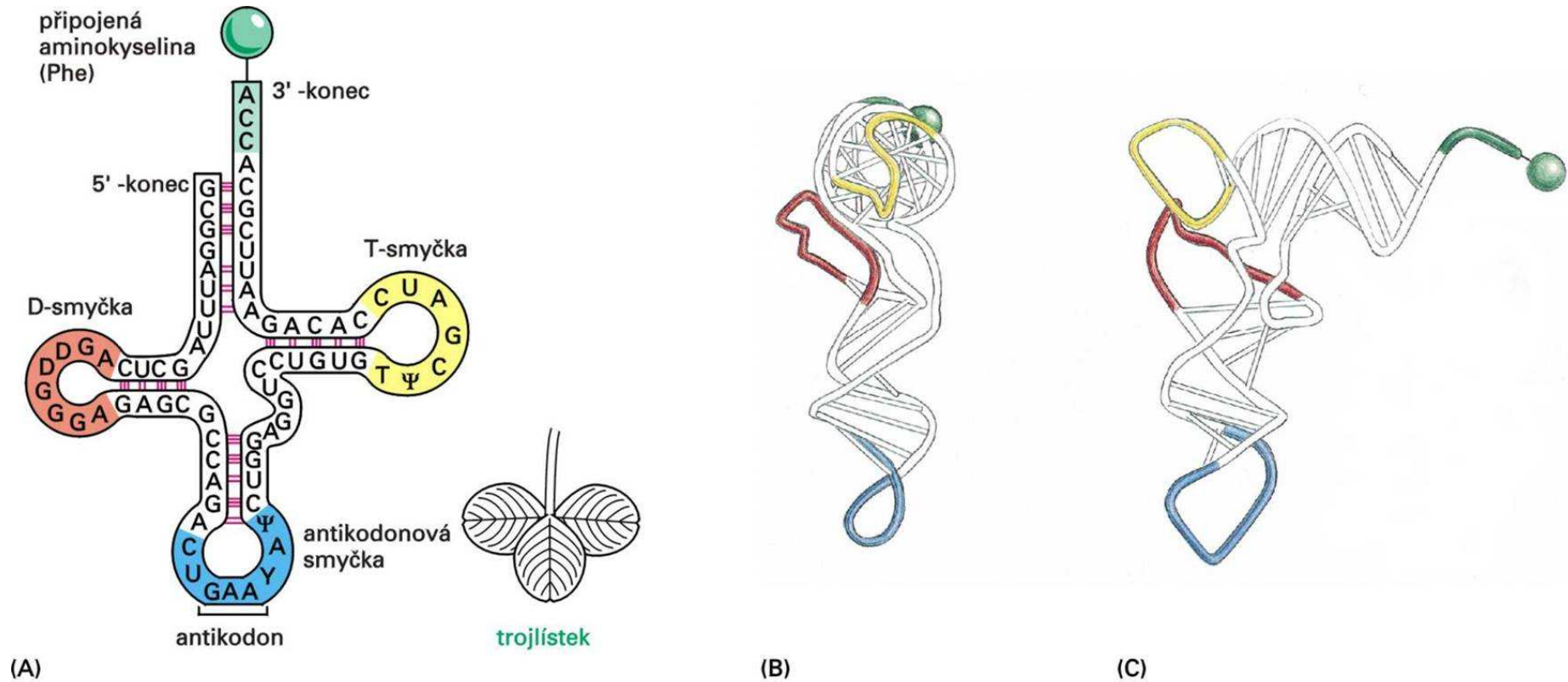
jednoduchý řetězec
normálního genu pro β -globin
GTGCACCTGACTCCTG **A**GGAG ---
GTGCACCTGACTCCTG **T**GGAG ---
jednoduchý řetězec
mutantního genu pro β -globin

záměna jediného
nukleotidu (mutace)

Molekula tRNA

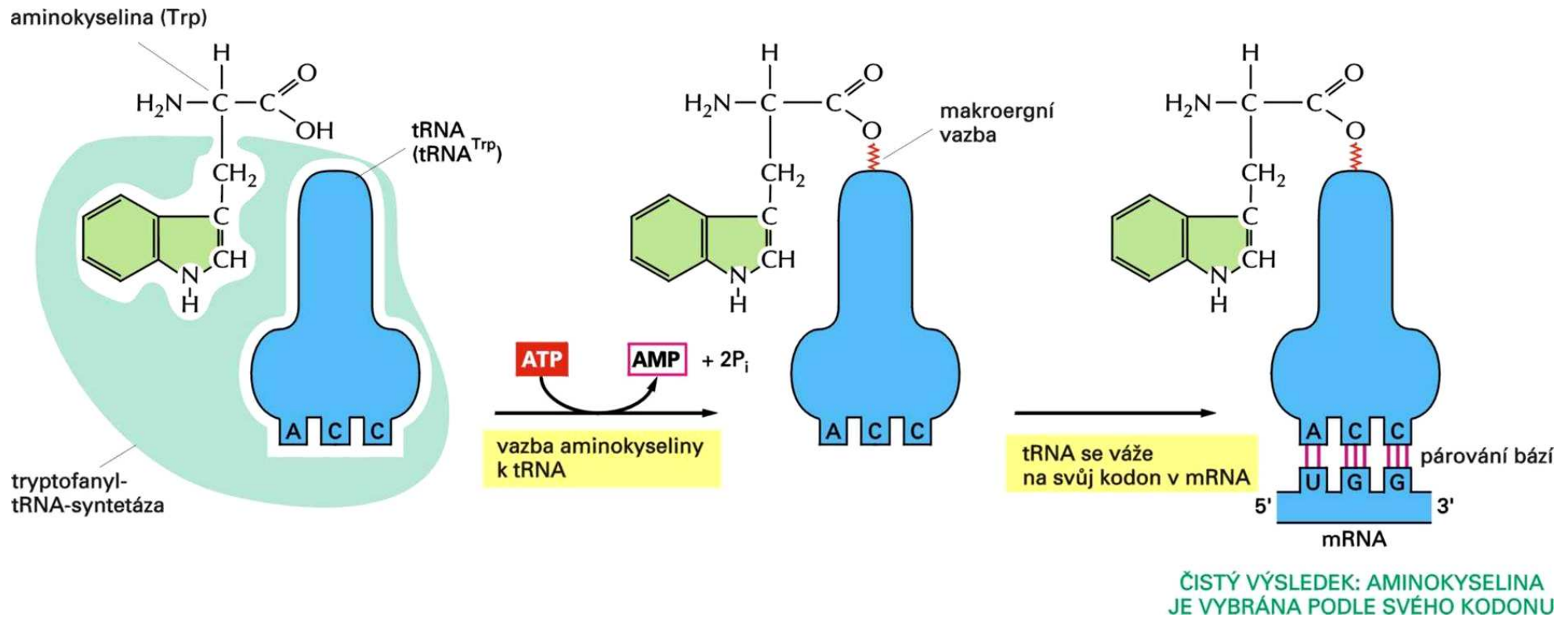

(D) 5' GCGGAUUUAGCUCAGDDGGGAGAGCGCCAGACUGAAYACUGGAGGUCCUGUGTΨCGAUCCACAGAAUUCGCACCA 3'

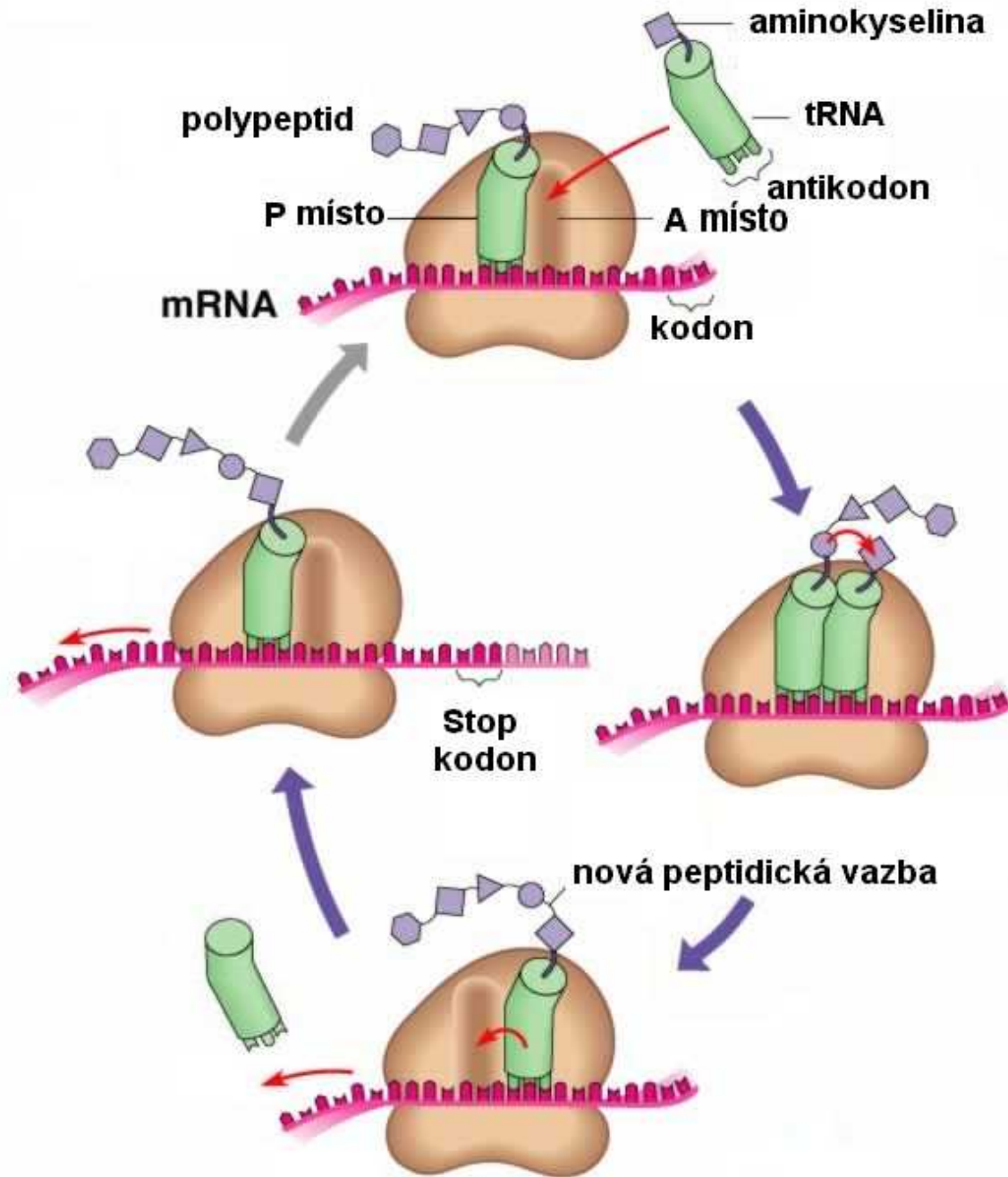
antikodon

Genetický kód je překládán díky dvěma po sobě následujícím adaptorům

Translace

Genetika

Genetika

- věda studující dědičnost a variabilitu organismů
- jako samostatná věda vznikla na počátku 20. století
- základy položil J.G. Mendel již v druhé polovině 19. století

DĚDIČNOST

Schopnost organismů **UCHOVÁVAT** a **PŘEDÁVAT** soubor informací o fyziologických a morfologických (částečně i psychických) vlastnostech daného jedince

VARIABILITA

- Tvarová a funkční rozmanitost živých soustav v průběhu jejich *evolučního vývoje*
- Různorodost stavby těla a fyziologických pochodů při *individuálním vývoji* jedince
- Morfologické a fyziologické *rozdíly mezi blízkými příbuznými* organismy téhož druhu (i mezi jednovaječnými dvojčaty)

GENETICKÉ POJMY

DOMINANCE a RECESIVITA - jedna z alel převládá (**dominuje**) a překrývá ve fenotypu projev druhé (**recesivní**) alely.

Alela - různá forma jednoho a téhož genu (párové založení genů)

dvě alely **dominantní** (AA) = **dominantní homozygot**

dvě alely **recesivní** (aa) = **recesivní homozygot**

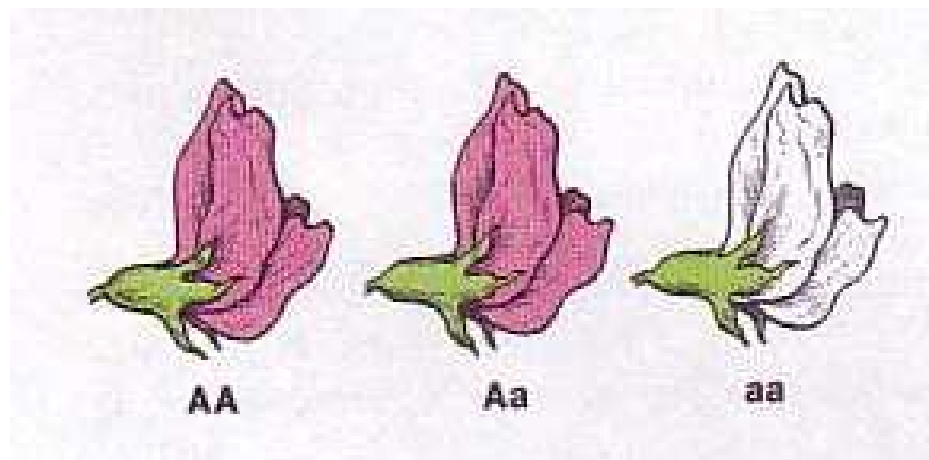
jedna alela **dominantní** a druhá **recesivní** (Aa)
= **heterozygot**

GENOTYP - soubor všech genů, které má organismus k dispozici pro zajištění svých biochemických, fyziologických a morfologických znaků

FENOTYP – soubor všech pozorovatelných vlastností a znaků organismu,
interakce genotypu s vnějším prostředím

ÚPLNÁ DOMINANCE

- Heterozygota od homozygota s dominantní alelu podle fenotypu *neodlišíme*.
- AA, Aa dominantní fenotyp
- Fenotypový projev recesivní alely se uplatní pouze u organismů s homozygotně recesivním genotypem

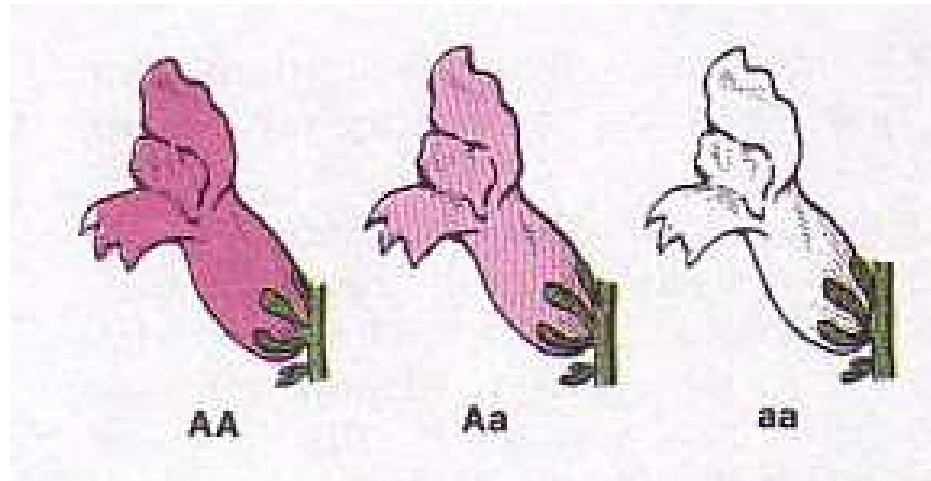

NEÚPLNÁ DOMINANCE

Heterozygot je intermediárním fenotypem

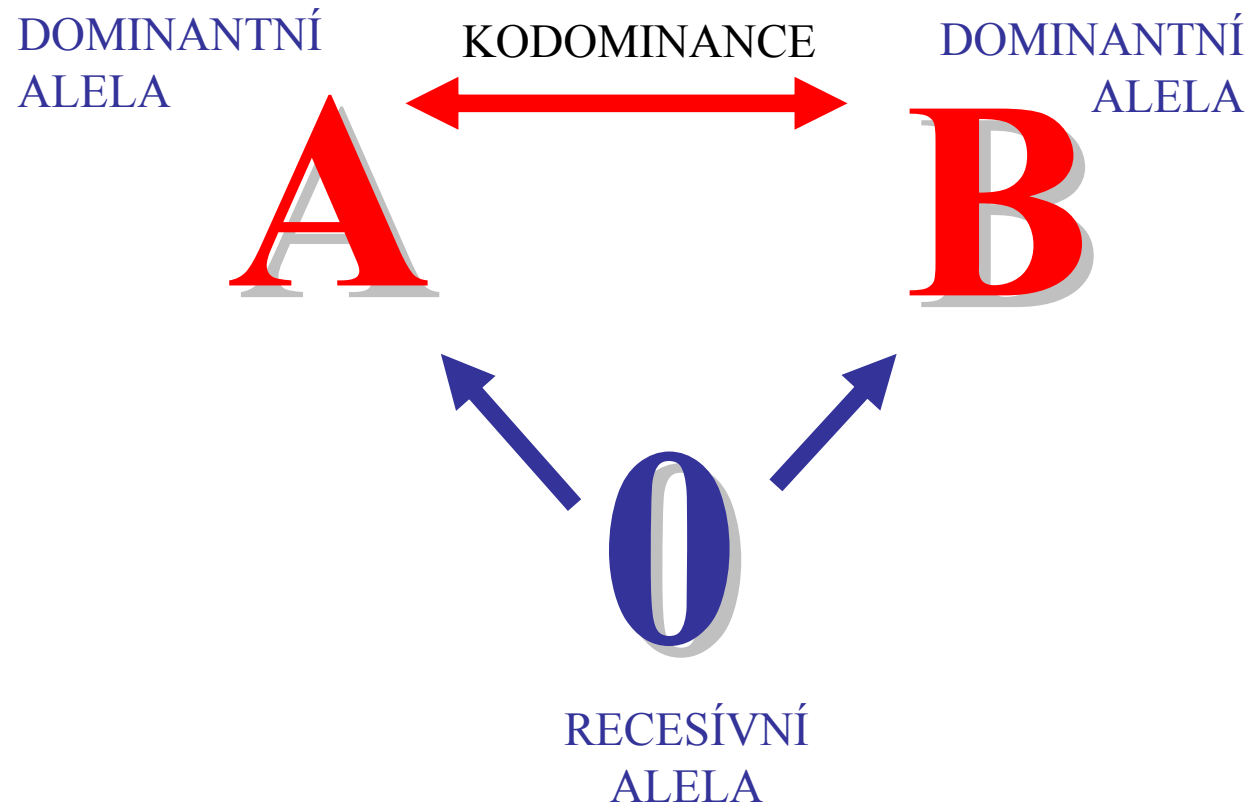
- dominantní alela nestačí zajistit dominantní fenotyp u heterozygota

hledík

KODOMINANCE

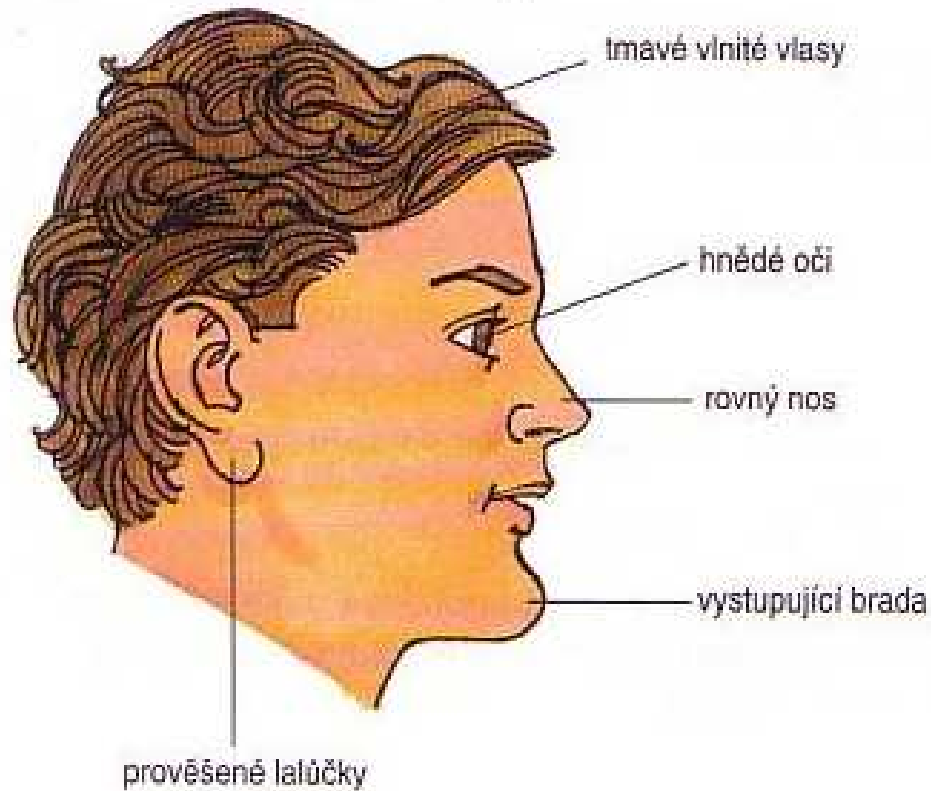
- ve fenotypu se projevuje funkce obou alel nezávisle na sobě
- Př. krevní skupiny

Příklady dominantních a recesivních znaků

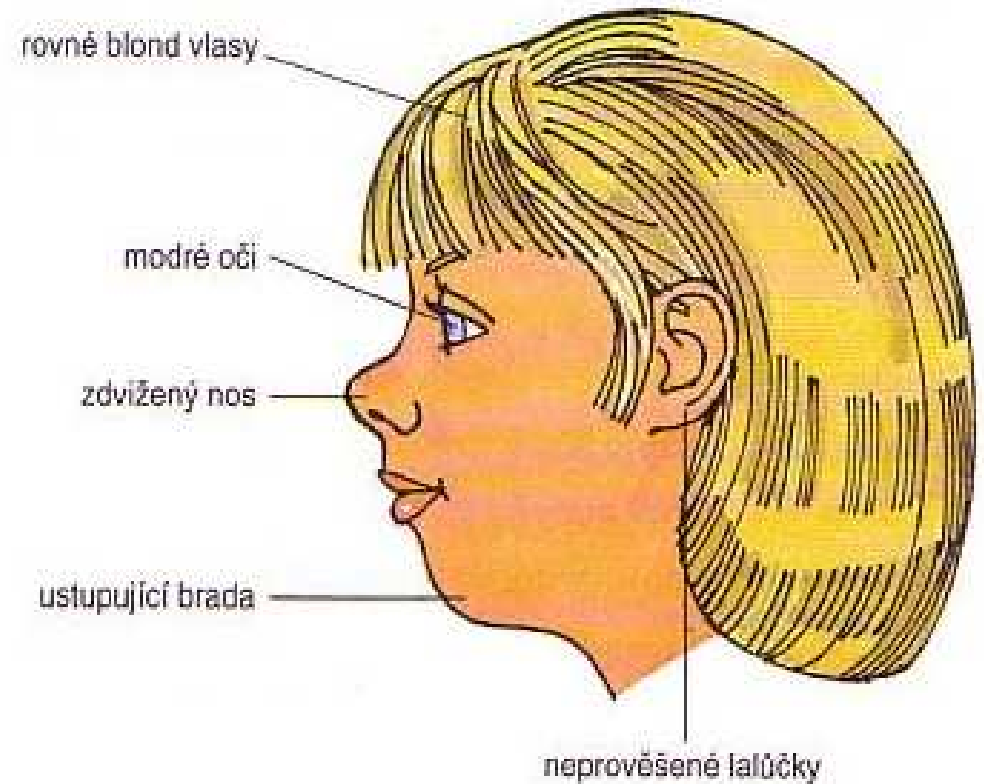
AA,Aa

dominantní znaky

aa

recesivní znaky

Příklady dominantních a recesivních znaků

schopnost svinout jazyk do ruličky je dána geneticky (dominantní znak)

🐱 Příklady dominantních a recesivních znaků

Kočka manská

Chybění ocasu je dominantní znak

Příklady dominantních a recesivních znaků

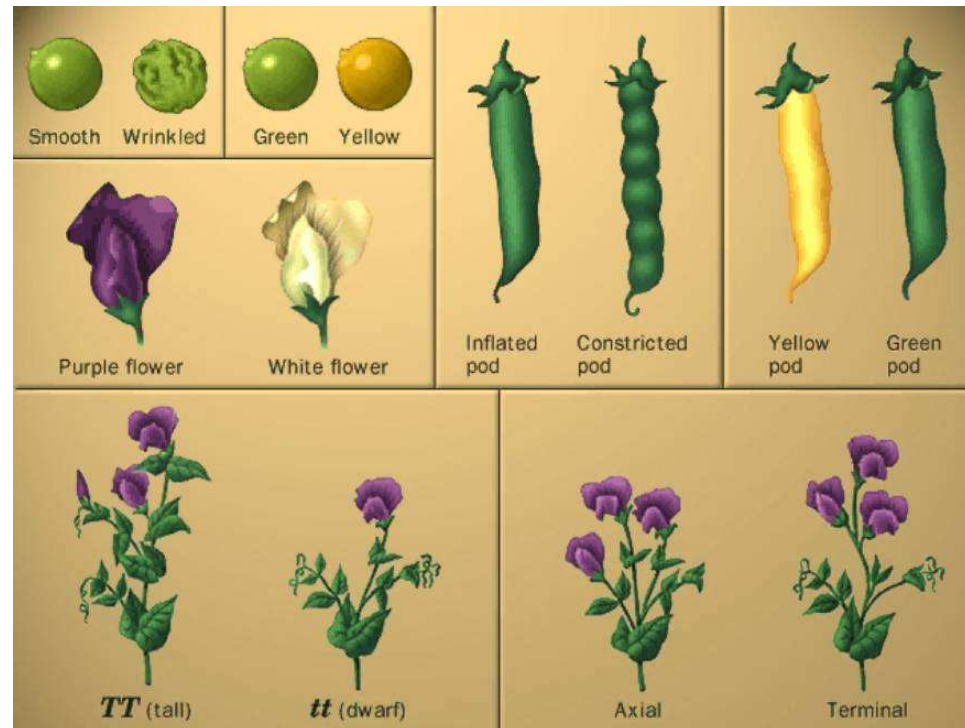
Kočka manská

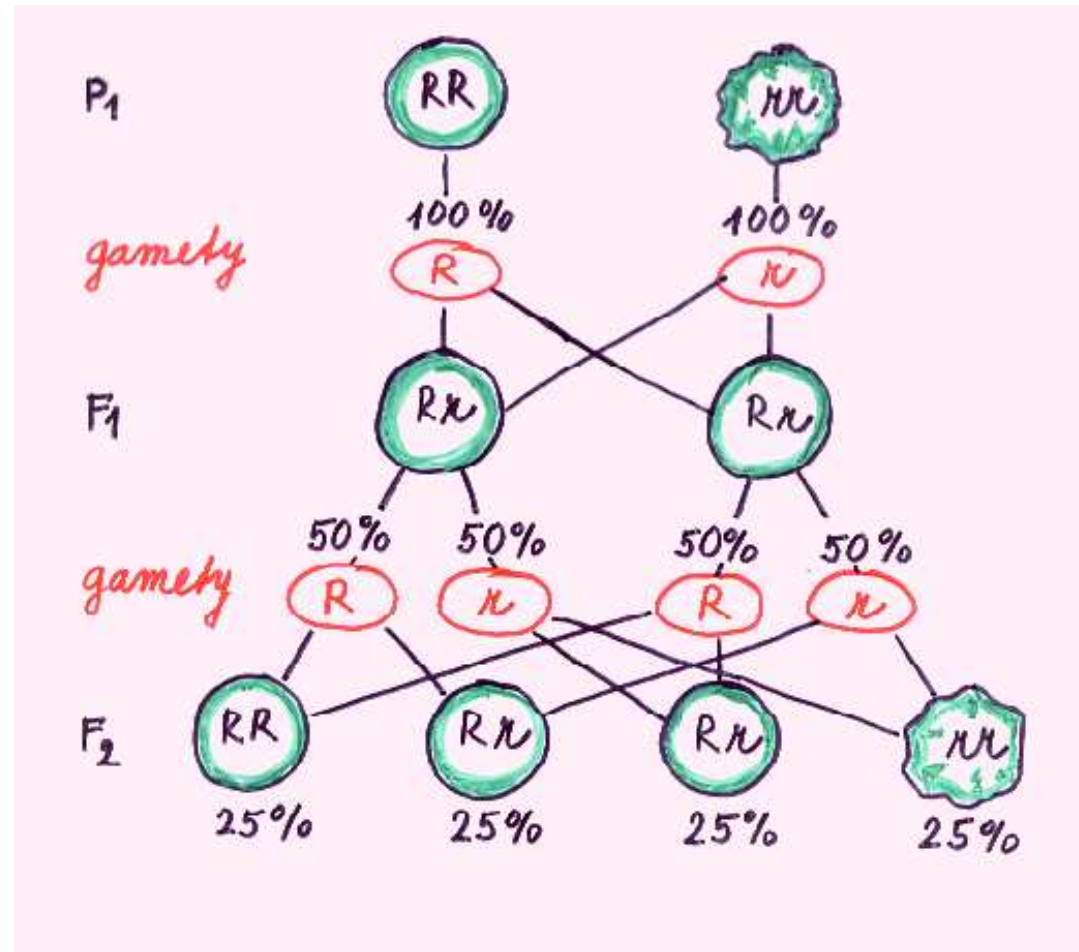
Chybění ocasu je dominantní znak

Dědičnost dominantních a recesivních znaků

Mendelovy pokusy

Dědičnost dominantních a recesivních znaků

Dědičnost dominantních a recesivních znaků

úplná dominance

Gamety: Aa   x   Aa
                                    A, a   A, a

F₂-generace

	A	a
A	AA	Aa
a	Aa	aa

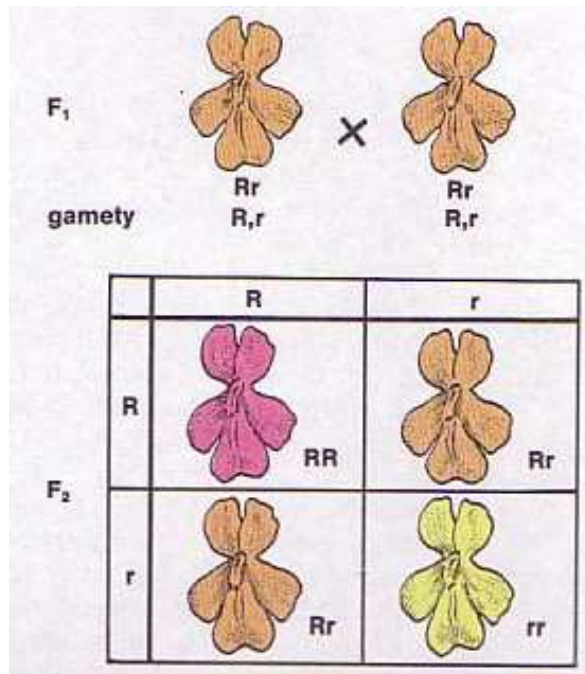
Mendelovský (kombinační) čtverec

Genotypový štěpný poměr - 1:2:1

Fenotypový štěpný poměr - 3 : 1

Dědičnost dominantních a recesivních znaků

neúplná dominance

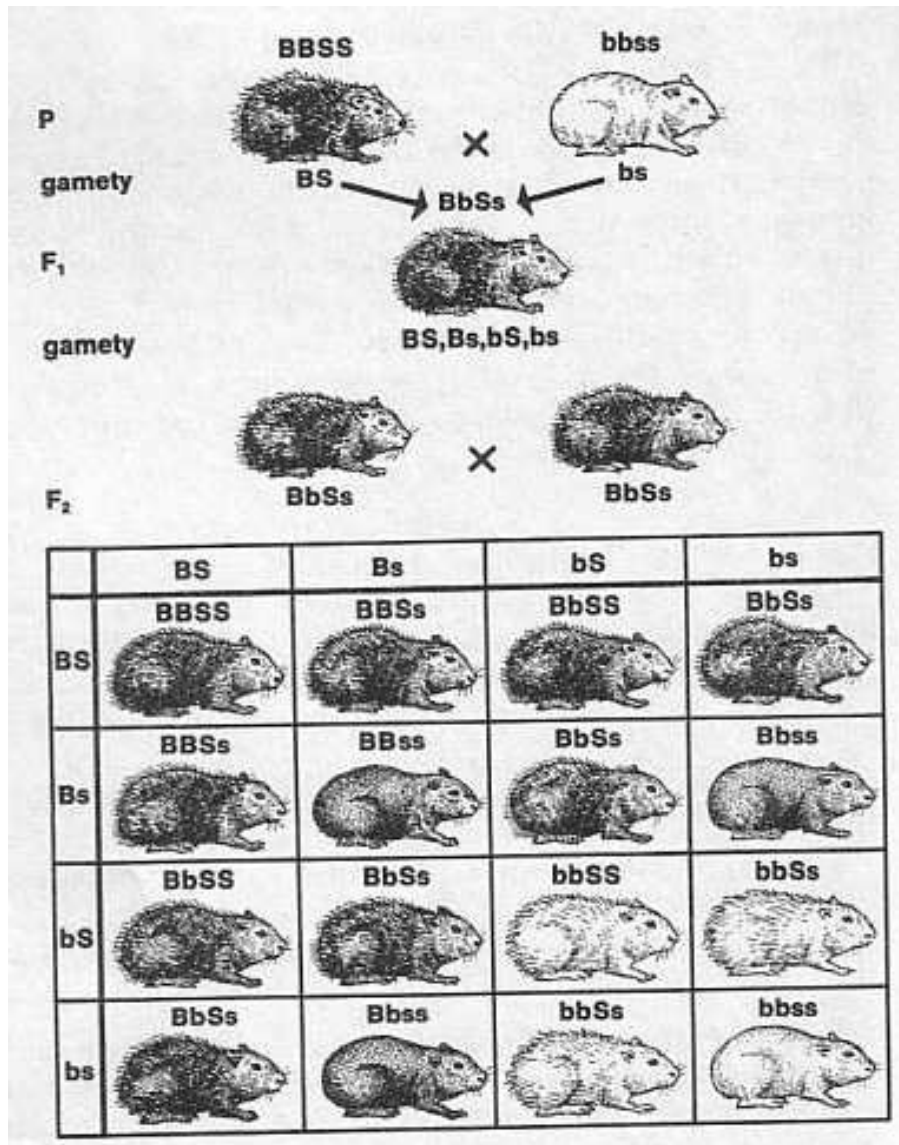

Genotypový štěpný poměr - 1:2:1

Fenotypový štěpný poměr - 1:2:1

Dědičnost dominantních a recesivních znaků

Geny leží na různých chromozomech!

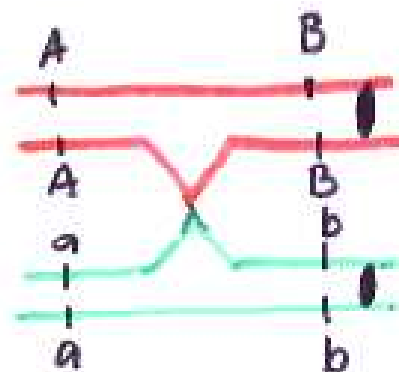
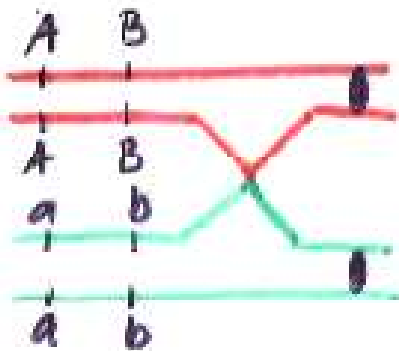
Genotypový štěpný poměr -
1:2:1:2:4:2:1:2:1

Fenotypový štěpný poměr - 9:3:3:1

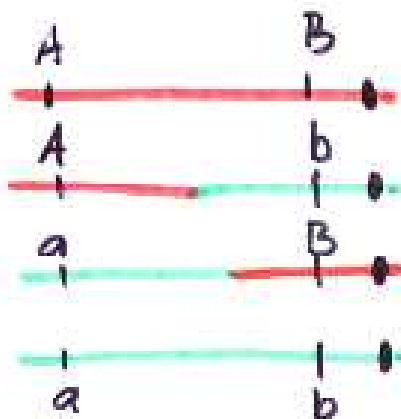
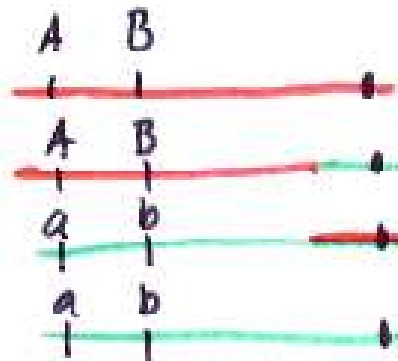
Vazba genů

- geny leží na stejném chromozomu
- **crossing-over** - možnost vzniku nových gamet

chromozomový pár

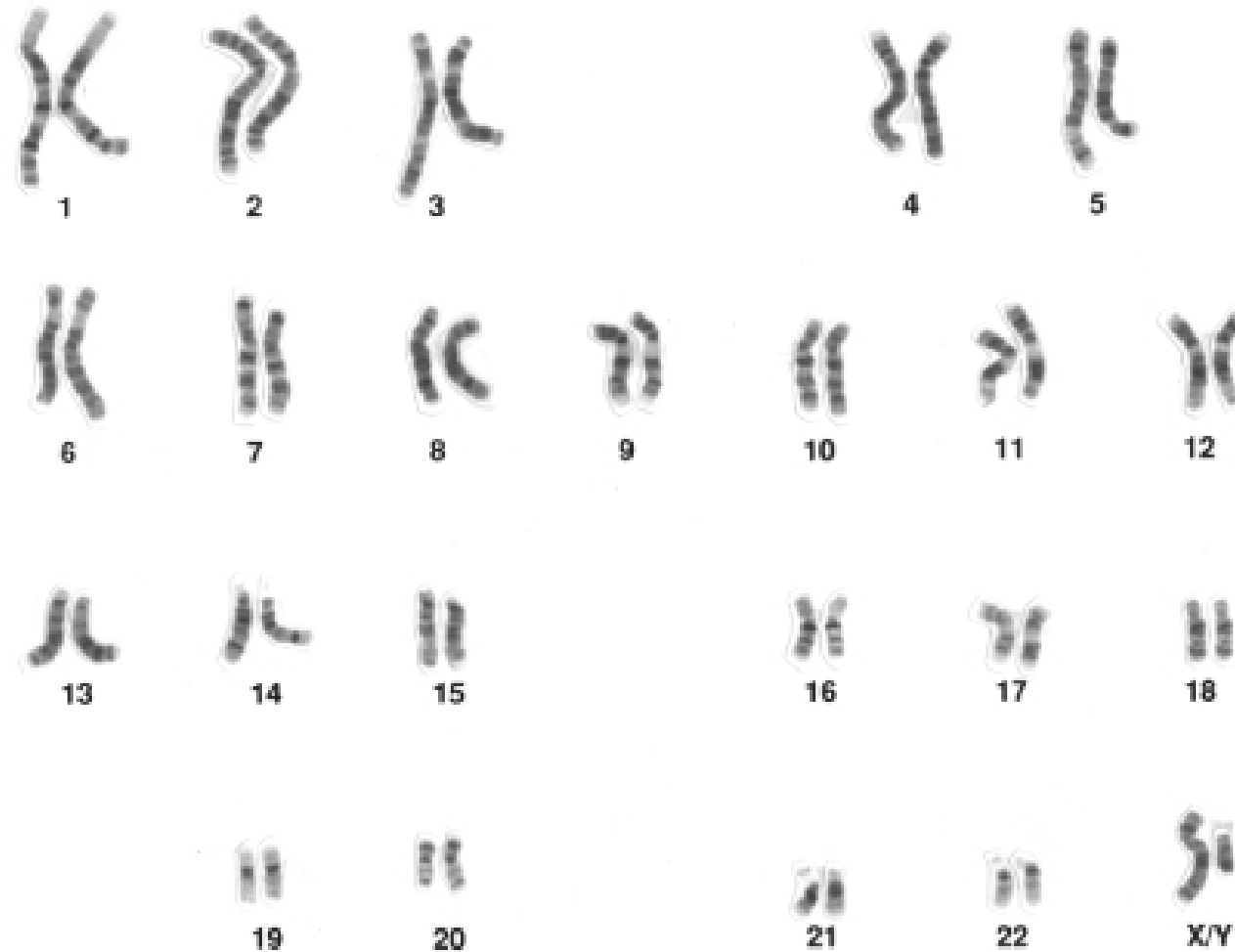

gamety

Karyotyp

Soubor chromozomů daného organismu

Karyotyp člověka

BIOMEMBRÁNY

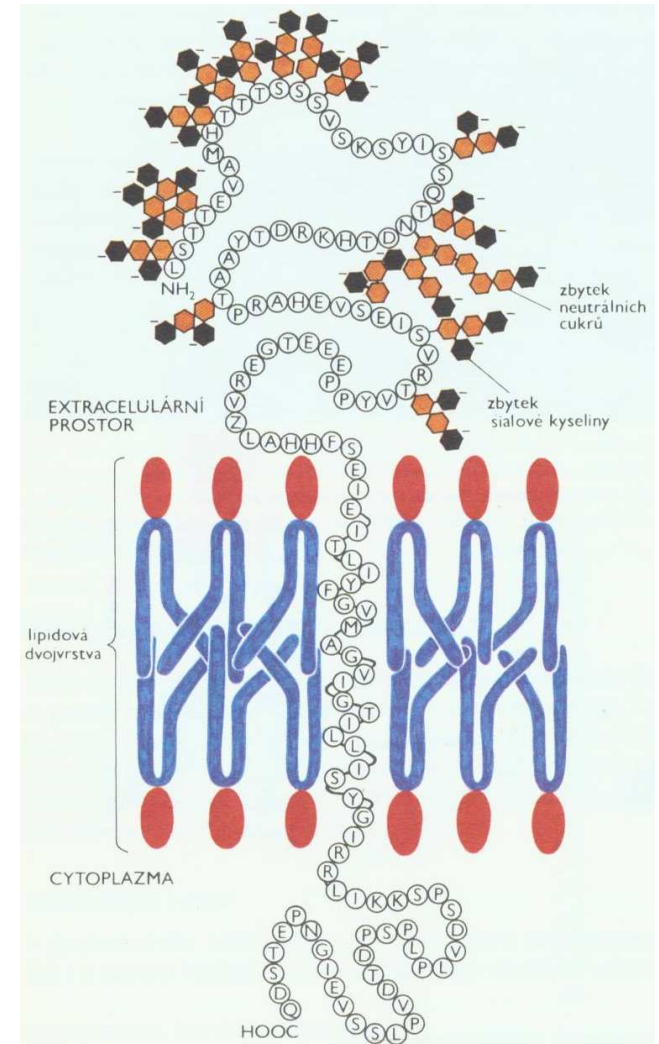
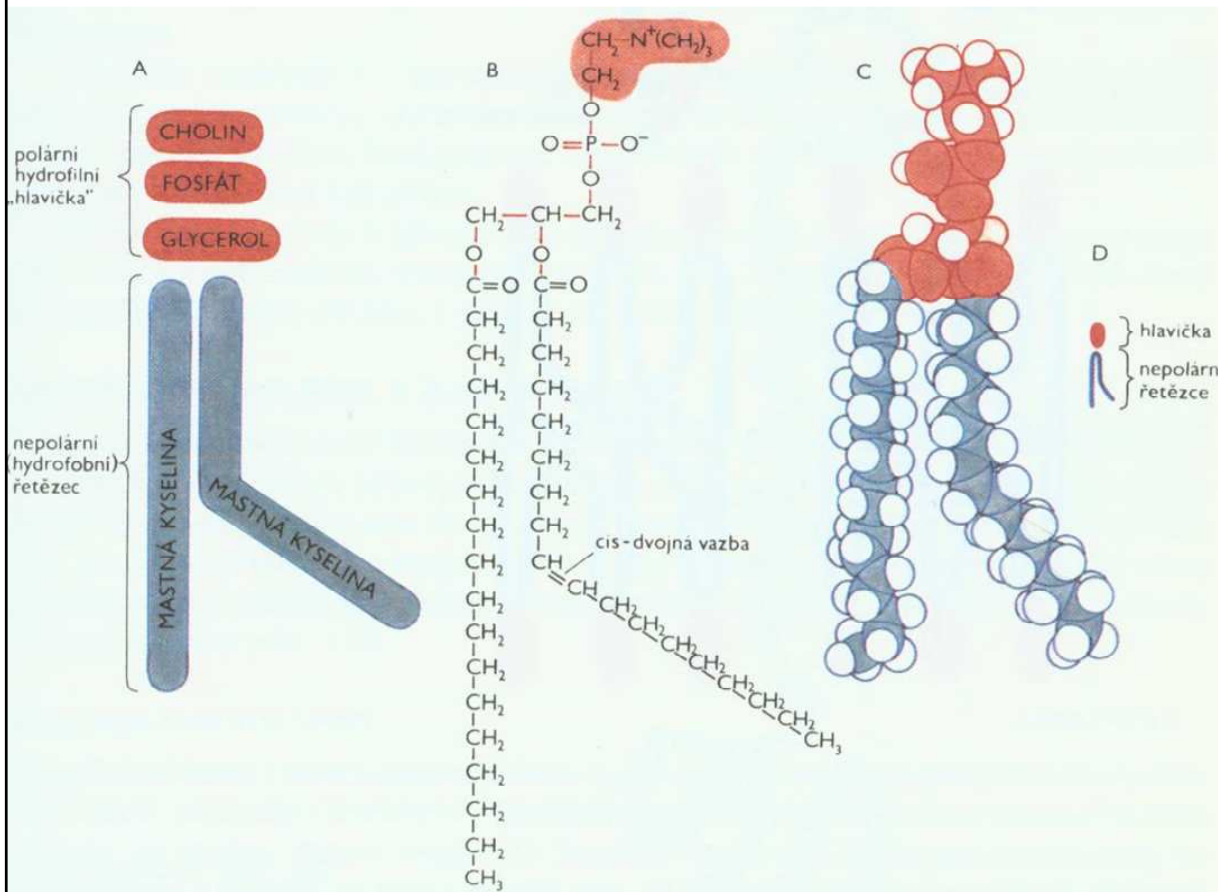
lipidy

(fosfatidylcholin,
cholesterol)

cukry

(glykoproteiny,
glykolipidy)

bílkoviny

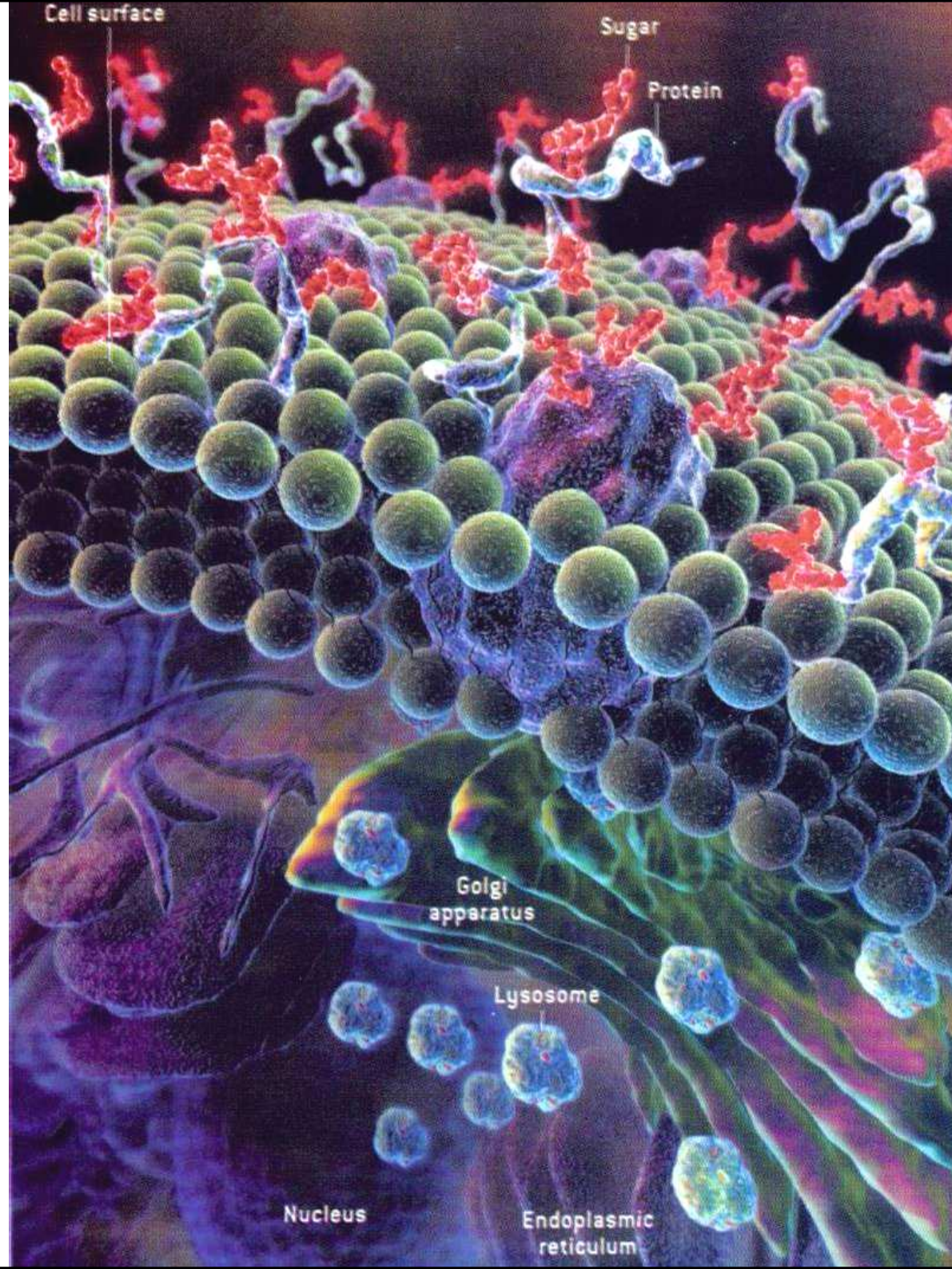

BIOMEMBRÁNY

Hlavní funkce buňečných membrán:

- 1) Ohraničují buňky a buňečné organely
- 2) Udržují koncentrační a elektrochemické gradienty
- 3) Zajišťují transport živin a produktů metabolismu
- 4) Jsou nositeli antigenů buněk
- 5) Izolují v ohraničených vezikulách biologicky silně účinné látky
- 6) Umožňují vznik vzruchu a jeho vedení (svalová a nervová buňka)

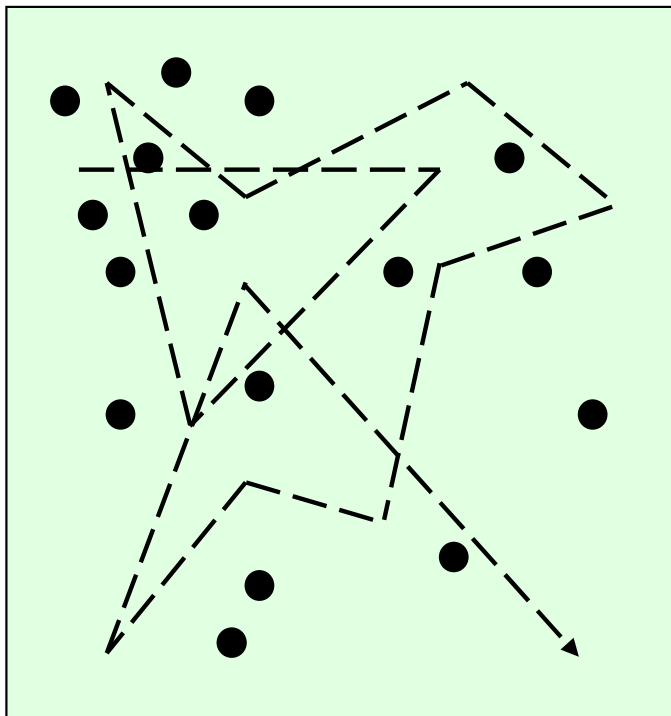
MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

Plazmatická membrána

- odděluje dvě kapalně fáze, které obsahují různé složky
- není pro všechny složky stejně propustná, je polopropustná

DIFUZE

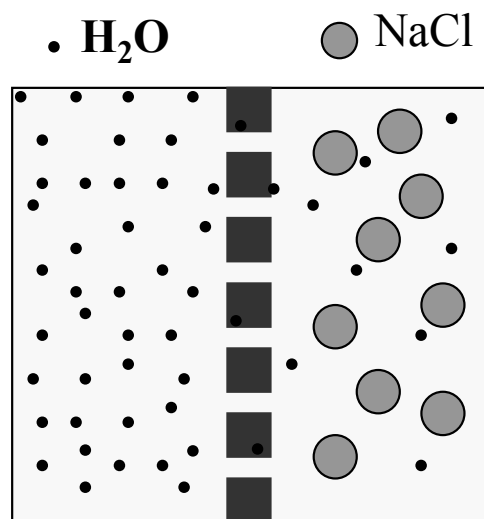

- **Proces**, při kterém se částice v důsledku svého stálého neuspořádaného pohybu *snáží vyplnit celý dostupný prostor*.
- **Pohybují se** z oblasti o *vysoké* koncentraci do míst s *nízkou* koncentrací částic.
- **Rychlost difúze** závisí na transportní vzdálenosti, na výměnné ploše, na povaze difúzní látky a prostředí

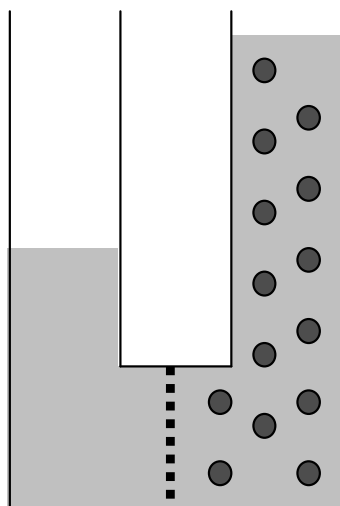

MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

OSMÓZA

→
osmóza

- Difúze molekul **rozpouštědla** přes *semipermeabilní membránu* z oblasti o *nízké* koncentraci **rozpuštěné látky** do oblasti s *vyšší* koncentrací **rozpuštěné látky**.

OSMOTICKÝ TLAK – tlak vyvinutý na koncentrovanější roztok potřebný k tomu, aby se zamezilo pohybu rozpouštědla

ONKOTICKÝ TLAK – osmotický tlak vytvářený bílkovinami krevní plazmy

OSMOLALITA – koncentrace osmoticky aktivních látek; *plasma = 290 mosm/kg H₂O*

TONICITA – osmotický tlak v relaci ke krevní plazmě

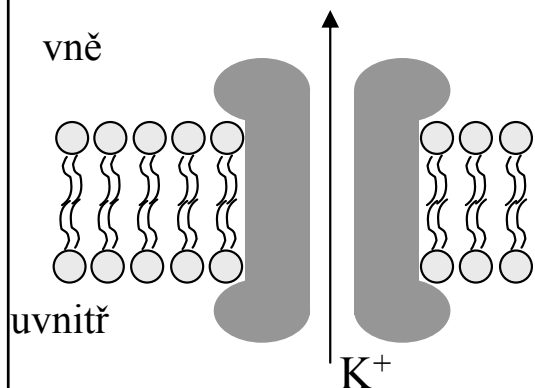
- *Izotonický* (0.9% roztok NaCl, 5% glukóza)
- *Hypertonický*
- *Hypotonický*

MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

1. Prostá difuze

- látky rozpustné v tucích
  - endogenní: *prostaglandiny, steroidy, steroidní hormony*
  - exogenní: *aspirin, lokální anestetika, alkohol*
- malé neutrální molekuly – O_2 , CO_2 , částečně H_2O

2. Přestup iontovými kanály (usnadněná difúze)

V lipidové dvojvrstvě plazmatické membráně plavou **transportní proteiny** – *iontové kanály*

- kanál je uvnitř naplněný vodou
- mohou jím difundovat jen molekuly o určitých rozměrech - především *malé anorganické ionty*: Na^+ , K^+ , Cl^- a voda

◆ stále otevřené

◆ řízené napětím

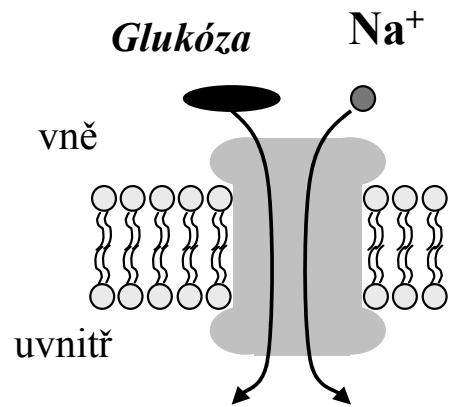
◆ řízené chemicky

◆ řízené fyzikálními impulzy

MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

3. Spřažený transport (sekundárně aktivní transport)

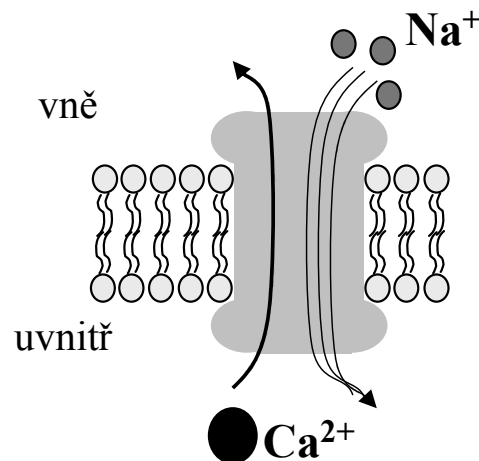
Přenášečový transport dvou dějů, z nichž *jeden je pasivní*, ale je spřažen s jiným, aktivním systémem, který *energii spotřebovává*

Symport

– spřažený transport látek stejným směrem

• *Např. Symport iontů Na^+ a glukózy, energii pro transport poskytuje koncentrační a potenciálový gradient Na^+ udržovaný $\text{Na}^+ - \text{K}^+ - \text{ATPázou}$*

Antiport

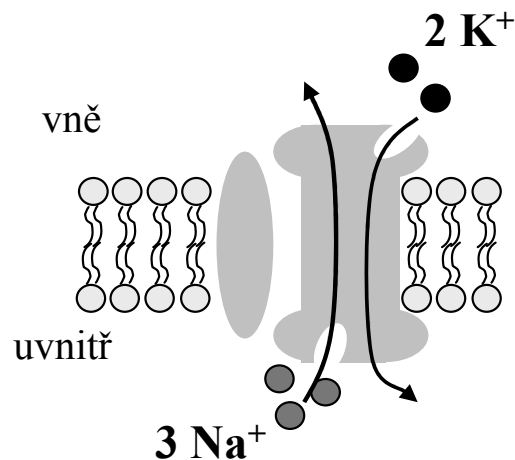
– spřažený transport látek opačným směrem

• *Např. Antiport iontu Ca^{2+} a 3 iontů Na^+*

MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

4. Aktivní transport

Transport látek **proti** jejich elektrickému nebo chemickému gradientu, což vyžaduje ***přísun energie*** (ATP $\longrightarrow$ ADP + P)

- ***Na⁺-K⁺-ATPáza*** – v každé membráně
  - elektrogenní účinek
  - důležitá pro stabilní klidové napětí
- ***Ca²⁺-ATPáza*** – ve svalových a střevních buňkách
- ***H⁺-ATPáza*** – v buňkách žaludku

MEMBRÁNOVÝ TRANSPORT

5. Endocytóza a exocytóza

Mnoho látek (*proteiny, cholesterol*) nemůže pronikat ani lipidovou dvojvrstvou, ani procházet transportními kanály. Mohou však prostupovat plazmatickou membránou uzavřeny do **transportních váčků**:

Endocytóza membrána se vchlípí dovnitř (*invaginuje*) a přitom uzavře obsah mimobuněčné tekutiny (proteiny) do nitra buňky

Exocytóza – při kontaktu buněčné transportní vezikuly s plazmatickou membránou obě *membrány vzájemně splynou* a plazmatická membrána se otevře do extracelulárního prostoru

